

VASILİY VASILYEVİÇ RADLOV’UN *PROBEN* (ÖRNEKLER) SERİSİNİN DOKUZUNCU CİLDİNİN (TÜRK BOYLARININ SÖZLÜ HALK EDEBİYATINDAN ÖRNEKLER: URYANHAYLARIN (SOYOTLARIN), ABAKAN TATARLARININ VE KARAGASLARIN LEHÇELERİ) İNCELENMESİ

REVIEW OF THE NINTH VOLUME OF VASILİY VASILYEVICH RADLOV’S *PROBEN* (SAMPLES) SERIES (SAMPLES FROM THE ORAL FOLK LITERATURE OF THE TURKIC TRIBES: DIALECTS OF URYANHAIS (SOYOTS), ABAKAN TATARS AND KARAGAS)

Gülcan İNALCIK*

Öz

Vasiliy Vasilyeviç Radlov (1837-1918), Türk boylarının dil, tarih, kültür, folklor ve etnografyası üzerine yaptığı incelemelerle Rusya’da Türkoloji’nin bir ilim dalı olarak kurulmasına ve gelişmesine öncülük etmiştir. 1860-1870 yılları arasında Altay ve Batı Sibiryaya Türkleri arasında gerçekleştirdiği ilmi geziler sırasında Radlov, Türk dili, tarihi, kültürü, folkloru ve etnografyası ile ilgili birçok sözlü ve yazılı materyal derlemiştir. Bu materyalleri 1866-1907 yılları arasında kısa adıyla *Proben* (Örnekler) adlı seride yayımlamıştır. Toplam 10 cilt olarak yayımlanan bu seri, farklı Türk boylarına ait dil materyalleri ve sözlü halk edebiyatı örneklerini ihtiva etmektedir. Cumhuriyetin ilânından sonra Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Mehmed Fuad Köprülü’yu Türk kültürünün dil, tarih, edebiyat, folklor sahalarında incelenmesi için bir müessese kurmakla görevlendirmiş ve 1924 yılında İstanbul Darülfünunu bünyesinde Türkiyat Enstitüsü kurulmuştur. 1914 yılında Türk asıllı Rus Türkolog Nikolay Fedoroviç Katanov’un (1862-1922) Kazan’dan satın alınarak Türkiye’ye getirilen kütüphanesi de bu enstitünün temelini teşkil etmiştir. Radlov’un *Proben* serisinin dokuzuncu cildi Katanov tarafından derlenen ve çevirisi yapılan Uryanhaylara, Abakan (Minusinsk) Tatarlarına ve Karagaslara ait sözlü halk edebiyatı metinlerinden oluşmuştur. Eser, Atatürk’ün araştırılmasına büyük önem verdiği farklı coğrafyalardaki Türk boylarının dillerinin, tarihlerinin, etnografyalarının ve kültürlerinin öğrenilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada, öncelikle Radlov’un ve Katanov’un hayatından ve ilmi araştırmalarından bahsedilmiş, daha sonra Katanov’un derlediği metinlerden oluşan ve Radlov tarafından yayımlanan *Proben* serisinin dokuzuncu cildi içerik açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vasiliy Vasilyeviç Radlov, Nikolay Fedoroviç Katanov, *Proben*, örnekler/derlemeler, Güney Sibiryaya Türk boyları

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Kafkas Dil ve Kültürleri Anabilim Dalı, İstanbul / Türkiye, gulcan.inalcik@marmara.edu.tr; ORCID ID: 0000-0003-3577-6338

Abstract

Vasiliy Vasilyevich Radlov (1837-1918) pioneered the establishment and development of Turkology as a branch of science in Russia with his studies on language, history, culture, folklore and ethnography of Turkic tribes. During his scientific travels among the Altai and West Siberian Turks between 1860-1870, Radlov collected many oral and written materials on Turkish language, history, culture, folklore and ethnography. He published these materials between 1866-1907 in a series called *Proben* (Samples). This series, published in a total of 10 volumes, contains language materials and oral folk literature samples of different Turkic tribes. After the proclamation of the Republic, Gazi Mustafa Kemal Atatürk commissioned Mehmed Fuad Köprülü to establish an institution for the study of Turkish culture in the fields of language, history, literature and folklore, and in 1924, the Institute of Turkology was established within Istanbul Darülfünûnu. In 1914, the library of Nikolay Fedorovich Katanov (1862-1922), a Russian Turcologist of Turkish origin was purchased in Kazan and brought to Turkey, this collection formed the basis of this institute. The ninth volume of Radlov's *Proben* series consists of oral folk literature texts of the Uryanhais, Abakan (Minusinsk) Tatars and Karagas, compiled and translated by Katanov. The work is of great importance in terms of the languages, history, ethnography and culture of Turkic tribes in different geographies, which Atatürk attached great importance to research. In this study, firstly, Radlov's and Katanov's life and scientific researches are discussed, and then the ninth volume of the *Proben* series, which consists of texts compiled by Katanov and published by Radlov, is evaluated in terms of content.

Keywords: Vasiliy Vasilyevich Radlov, Nikolay Fedorovich Katanov, *Proben*, samples/collections, South Siberian Turkic tribes

Giriş

Ruşça kaynaklarda adı Vasiliy Vasilyevič Radlov (Василий Васильевич Радлов) olarak geçen, Almanca kaynaklarda ise Friedrich Wilhelm Radloff olarak yazılan ilim adamı, Alman asıllı Rus bir Türkolog'dur. "Türkoloji'nin babası", "Rus Türkolojisi'nin kurucusu" unvanlarını sahip Radlov, Rus ve Dünya Türkolojisi'nin gelişiminde yeni bir çağın kurucusu olarak kabul görmüştür. Altmış yıllık ilim hayatında Türkoloji'nin tüm alanlarında [diyalektoloji, sözlükbilim, karşılaştırmalı-tarihî dilbilimi, Türk dillerinin grameri, yazılı anıtların basımı, Türk folkloru, etnografyası, tarihi, arkeolojisi ve müzecilik] çalışmalar yapmıştır. Rusya Bilimler Akademisi üyesi olan Radlov, Türk dillerinin incelenmesinde karşılaştırmalı tarih metodunun temellerini atmıştır.¹

Radlov, 1837 yılında Berlin'de dünyaya gelmiştir. Babası Wilhelm W. Radloff, Berlin'de polis komiseri olarak görev yapmış, 1858 yılında kariyerini tamamladıktan sonra yüzbaşı rütbesini almıştır. Radlov'un annesinin adı Josephina İda Lortzing'dir. Radlov gençliğinde geçirdiği bir hastalık sebebiyle hayatının bir yılını kırsal kesimde, kendisine Doğu dillerinde ilgi aşılayan Türkçe, Arapça ve Farsça konusunda tanınmış bir uzman olan, ayrıca birçok Doğu

1 A. N. Kononov, "V. V. Radlov i Oteçestvennaya Tyurkologiya", *Tyurkologičeskiy Sbornik 1971*, Akademiya Nauk SSSR İnstıtut Vostokovedeniya, İzd.-vo «Nauka», Moskva 1972, s. 10.

ülkesinin tarihi ve kültürüyle de ilgilenen Profesör İgnatij Baltazaroviç Petraşevskiy'nin² yanında geçirmiştir.³

İlk ve orta eğitimini Berlin'de tamamlayan Radlov, iyi bir eğitim almasını isteyen ailesinin teşviki ile 1854 yılında henüz 17 yaşında iken Türkolog Ahmet Temir'in ifadesiyle “o dönemde yalnız Prusya'nın değil, bütün Almanya'nın dahi ilim merkezi haline gelen”⁴ Berlin Üniversitesi Felsefe Fakültesi'ne kaydolmuştur. Üniversite eğitiminin ilk yıllarında felsefe ve ilahiyat alanında çalışmak isteyen Radlov, ilerleyen süreçte dilbilime merak duymaya başlamış, birçok Doğu dilini öğrenerek Doğu bilimi alanında uzmanlaşmaya karar vermiştir. Berlin Üniversitesi'ndeki eğitimi sırasında karşılaştırmalı Hint-Germen dilbilimi uzmanı Franz Bopp (1791-1867), Alman dilbilimci ve filozof Heymann Steinthal (1823-1899), filozof ve filolog Friedrich Adolf Trendelenburg (1802-1872), Alman tarihçi, coğrafya ve kronoloji uzmanı Carl Ritter (1779-1859) gibi dönemin tanınmış ilim adamlarından dersler almıştır. İki dönem Halle'de bulunmuş ve Jane Üniversitesi'nde Alman dilbilimci August Friedrich Pott'un (1802-1887) dil derslerini dinlemiştir. Doğu bilimci Wilhelm Schott'un (1802-1889) etkisiyle Doğu dillerine özellikle de Ural-Altay dillerine hayranlık duymaya başlamıştır. İbranice, Arapça, Farsça, Türkçe, Mançuca ve Çince de öğrenmiştir. Sanskritçe uzmanı Otton Nikolayeviç Betling'in (Böhltling)⁵ Yakut dili

- 2 İgnatij Baltazaroviç Petraşevskiy (1796-1869): Polonyalı Doğu bilimci. Grodno'da Dominiken okullarında okumuş, ardından Vilnius Üniversitesi'nde Profesör S.H. Minnich ile Farsça çalışmıştır. Ancak buradaki eğitimini tamamlayamamıştır. 1826 yılında St. Petersburg'a gitmiş ve St. Petersburg Üniversitesi'nde Felsefe Bölümü'ne kaydolmuştur. 1831 yılında mezun olmuştur. 1840 yılında St. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi'ne Hoca olarak atanmıştır. 1845 yılında Halle Üniversitesi'nde felsefe doktorasını tamamlamıştır. 1842-1845 yılları arasında St. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi öğrencilerine Türk dili dersini okutmuş ve Türk Dili Profesörü A.O. Muhlinskiy'nin asistanlığını yapmıştır. Öğrencilerle birlikte Osmanlıca gramer kurallarını incelemiş ve bazı Türk masallarını tercüme etmiştir. 1845 yılında Muhlinskiy ile birlikte üniversiteden ayrılmıştır. Dışişleri Bakanlığı Doğu Dilleri Enstitüsü'nde eğitim gören Petraşevskiy, daha sonra İstanbul Büyükelçiliği'ne tercüman olarak gönderilmiş, ardından elçiliğin sekreterliğini yapmış ve son olarak İzmir, Selanik, İskenderiye ve Yafa'da konsolosluk görevlerinde bulunmuştur. Petraşevskiy, 5 Şubat 1847'den hayatının sonuna kadar Berlin Üniversitesi'nde Doğu dilleri okutmanı olarak görev yapmıştır. Türkiye'de görev yaptığı sırada Müslümanlara ait hatırı sayılır bir sikke koleksiyonu toplamış ve bu koleksiyonun açıklamalı kataloğunu 1843 yılında Berlin'de Latince olarak yayımlamıştır. Alman Doğu Dilleri Cemiyeti'nin üyeliğini yapmıştır. Bk. Biyografika, “Petraşevski (Pietraszewski) İgnatij Baltazaroviç”, <https://bioslovhist.spbu.ru/person/453-petrashevskiy-pietraszewski-ignatij-baltazarovich.html> [Erişim tarihi: 27.07.2023].
- 3 Bk. Oteçestvennie Etnografi i Antropologii XX Veka, “Radlov Vasiliy Vasilyeviç (Nem. Friedrich Wilhelm Radloff)”, http://ethnotest.kunstkamera.ru/w/index.php?title=%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%BB%D0%BE%D0%B2_%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B9_%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87 [Erişim tarihi: 27.07.2023].
- 4 Ahmet Temir, *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri. Hayatı-İlmi Kişiliği-Eserleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 552, Ankara 1991, s. 2.
- 5 Otton Nikolayeviç Betling (Böhltling) (1815-1904): Alman asıllı Türkolog ve Sanskritçe uzmanıdır. Çar I. Petro döneminde Rusya'ya göç eden varlıklı bir Alman ailede dünyaya gelmiştir. Öncelikle St. Petersburg Petropavlovsk Okulu'nda, daha sonra ise Dorpat'ta bulunan bir gimnazyumda (lise) eğitim almıştır. 1833 yılında St. Petersburg Üniversitesi'ne girmiştir. Burada Osip Senskovskiy'den Arapça ve Farsça öğrenmiştir. 1835 yılının ilkbaharında Berlin Üniversitesi'ne geçmiş, Bonn Üniversitesi'nde A. Schlegel ve H. Lassen yönetiminde Sanskritçe öğrenmiştir. 1838 yılında Giessen Üniversitesi'nde felsefe doktoru unvanını almıştır. 5 Mart 1842'de Rusya Bilimler Akademisi'ne Sanskritçe alanında asistan olarak seçilmiştir. 1845 yılında ise “ordinaryüs akademik” unvanını almıştır. Aynı yıl Vedik metinlerin yer aldığı *Sanskritçe Seçkisi* (Sanskritskaya Hrestomatiya)'yi yayımlamıştır. Betling, Yakut dili grameri alanındaki çalışmalarından ötürü Rusya Bilimler Akademisi'ne onur üyesi seçilmiştir.

üzerine hazırladığı *Yakut Dili*'ni (Yazık Yakutov) tutkuyla incelemiştir. Bu isimlerin etkisi altında yavaş yavaş Türk halklarının dillerinin, tarihlerinin, kültürlerinin ve etnografyalarının incelemesi gerektiğinin farkına varmıştır. Öğrendiği dilleri yakından incelemek amacıyla Rusya'ya gitme kararı almıştır. Öğrencilik yıllarında Rusça öğrenmesine o dönemde Berlin'de bulunan Kazan Üniversitesi fizik ve matematik profesörlerinden İosif Antonoviç Bolzani⁶ yardım etmiştir. 20 Mayıs 1858'de Jena Üniversitesi'nde "*Über den Einfluss der Religion auf die Völker Asiens (O Vliyanii Religii na Narodı Azii/Dinin Asya Halkları Üzerindeki Etkisine Dair)*" başlıklı teziyle felsefe doktoru unvanını almıştır. Pauline Auguste Fromm ile nişanlandıktan sonra 1858 yılının yazında W. Schott'tan aldığı tavsiye mektubuyla Rus jeolog ve botanikçi Fyodr Bogdanoviç Şmidt'in (Friedrich Karl Schmidt) (1832-1908) gözetiminde Tunguz halklarını araştırmak üzere Rus Coğrafya Cemiyeti tarafından Amur bölgesine yapılması planlanan keşif gezisine ve Asya Müzesi'ndeki derslere katılmak için St. Petersburg'a gitmiştir. St. Petersburg'da bir yıl kalan Radlov geçimini özel dersler vererek sağlamıştır. Bir yandan Rusça bilgisini geliştiren Radlov, St. Petersburg Üniversitesi'nde sınava girerek öğretmenlik diplomasını almaya hak kazanmıştır.⁷

1855 yılında Kazan Üniversitesi'nde Doğu Dilleri Kürsüsü'nün kapatılmasının ardından St. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi Rusya'da Doğu bilimi ve Türkoloji çalışmalarının ana merkezi olmuştur.⁸ Bünyesinde Fars ve Türk-Tatar edebiyatı profesörü Aleksandr Kazem-Bek, Arapça uzmanı Şeyh Muhammed Ayaz Tantâvi⁹, Türk-Tatar dili ve edebiyatı uzmanı İlya

Uzun yıllar Akademi basımevinin başında bulunmuştur. Yakut dili üzerine yazdığı üç ciltlik eseri Yakut dilinin ilk bilimsel grameri olarak kabul görmüştür. İlim adamının en önemli çalışmalarından biri (R. Roth ve A. Weber ile birlikte) de *Büyük Petersburg Sözlüğü* (Bolşoy Peterburgskiy Slovar) olarak adlandırılan sözlüktür. Sözlük, 1852-1877 yılları arasında yedi cilt halinde Rusya Bilimler Akademisi tarafından yayımlanmıştır. Bk. *Biobibliografiçeskiy Slovar Oteçestvennih Tyurkologov. Dooktyabrskiy Period*, Pod redaktsiey i s vvedeniem A. N. Kononova, Glavnaya Redaktsiya Vostočnoy Literaturı "Nauka", Moskva 1974, s. 127.

- 6 İosif Antonoviç Bolzani (Joseph Fortunat Bolzani) (1818-1876): 1818 yılında Alman tüccar bir ailede dünyaya gelmiştir. İlk eğitimini Berlin'de bir şehir okulunda almıştır. Erken yaşlarda ticaret ofislerinde çalışması nedeniyle Rusça başta olmak üzere birçok yabancı dili öğrenmiştir. Matematiğe karşı büyük bir ilgisi olan Bolzani, Kazan'da Kazan Üniversitesi profesörlerinden A.F. Popov ve N.İ. Lobaçevskiy tarafından keşfedilmiştir. 1842 yılında Kazan Birinci Erkek Gimnazyumu'na müfettiş olarak atanmıştır. 14 Şubat 1845'te Kazan Üniversitesi'nde matematik alanında bilim uzmanı, 1858'de ise St. Petersburg Üniversitesi'nde fizik ve kimya alanlarında doktor unvanını almıştır. 1860'da Kazan Üniversitesi Fizik Kürsüsü'nde hocalığa başlamıştır. 1868-1871 yılları arasında Kazan Üniversitesi Fizik-Matematik Fakültesi dekanlığını yürütmüştür. Bk. A. Kostin, T. Kostina, "İnostrannıe professora Kazanskogo universiteta 1830-1850-h gg.", *Gasırlar Avazı-Eho Vekov* No ¾, 2014, s. 110-111.
- 7 Bk. "Radlov Vasiliy Vasilyeviç, orientalist i puteşestvennik", *Entsiklopediçeskiy Slovar Brokgauza i Efrona*, Tom XXVI (51), St. Petersburg 1899, s. 92; E. R. Tenişev, "V. V. Radlov-Fonetist i Grammatist", *Tyurkologiçeskiy Sbornik 1971*, Akademiya Nauk SSSR İstitut Vostokovedeniya, İzd.-vo "Nauka", Moskva 1972, s. 32; *Biobibliografiçeskiy Slovar Oteçestvennih Tyurkologov. Dooktyabrskiy Period*, s. 241; Ahmet Temir, *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri*, s. 1-8; Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2018, s. 262-263; F. Y. Yusupov, "Rusya Türkolojisinin Kurucusu-V. V. Radlov", çev. Fatih Ekici, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0/52, (Aralık 2015), s. 292-293.
- 8 Mirkasım Usmanov, *Kazan Şarkiyatçılığı'nın Kaderi*, çev. İlyas Kemalöglü, Janyl Myrza Bapaeva, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013, s. 22-23.
- 9 Şeyh Muhammed Ayaz Tantâvi (1810-1861): 1810 yılında Mısır'ın kuzeyinde Tanta şehri yakınlarında küçük bir köyde doğmuştur. 1830'lu yıllarda, henüz çok genç bir adam iken, Kahire'de Elazgar Camisi'nin en bilgili âlimlerinden ve ulusal dil ve edebiyatının uzman isimlerinden biri olarak ün salmıştır. Mısır ve Avrupa'daki geniş popülaritesi sayesinde Tantâvi, H. D. Fren'in tavsiyesi üzerine 1839 yılında Rusya'ya davet edilmiş ve 1840

Nikolayeviç Berezin¹⁰, Rus Sinolog Vasiliy Pavloviç Vasilyev¹¹ ve Betling gibi önemli ilim adamlarını barındıran St. Petersburg Üniversitesi Radlov'da Doğu dillerini yerinde öğrenme açısından büyük bir istek uyandırmıştır.¹²

Radlov, Mançu-Tunguz dilleri üzerine yapmayı düşündüğü araştırmaları gerçekleştirmek için keşif gezisine katılmak istemiştir. Fakat gezinin gerçekleşmemesi sonucunda Rusya'nın Berlin büyükelçisi diplomat Peter von Meyendorff (1796-1863) tarafından Radlov'a Barnaul Yüksek Madencilik Okulu'nda Almanca, İtalyanca ve Latince öğretmenliği teklif edilmiştir.¹³

Rusça ve Türkçe literatürde Radlov'un Rusya'daki hayatı ve ilmi çalışmaları Altay (1859-1871), Kazan (1871-1884) ve Petersburg-Petrograd (1884-1918) olmak üzere üç dönem altında ele alınmıştır.¹⁴Radlov'un Doğu bilimi alanındaki ilk çalışmaları Barnaul'a gelmesiyle başlamıştır.

yılında Dışişleri Bakanlığı Asya Departmanı Eğitim Bölümü'nde Arapça dersi vermeye başlamıştır. 1848 yılında O. Senkovskiy'nin emekli olmasının ardından St. Petersburg Üniversitesi'nde Arapça dersi vermeye başlamıştır. 27 Ekim 1861'de vefat etmiştir. Günümüzde St. Petersburg Üniversitesi Kütüphanesi Doğu Bölümü'nde Tantâvî'ye ait 156 parçadan oluşan elyazma koleksiyonu muhafaza edilmektedir. Tantâvî'nin el yazmaları arasında kelam, tevhid ve hadis, peygamberler ve türbeler tarihi, tasavvuf, tıp ve kozmoloji üzerine klasik eserler bulunmaktadır. İ. Yu. Kračkovskiy, "Şeyh Muhammad 'Ayyad at-Tantavi (1810-1861): professor Vostočnogo fakulteta Sankt-Peterburgskogo universiteta), *Sankt-Peterburgskiy Gosudarstvennyy Universitet Vostočnyy Fakultet*, <https://orient.spbu.ru/tantawi/tantavi.html> [Erişim tarihi: 13.11.2023]

- 10 İlya Nikolayeviç Berezin (1819-1911): 1819 yılında Perm vilâyetinde doğmuştur. İlk eğitimini Yekaterinburg'da almıştır. 1834 yılında Kazan Üniversitesi Doğu Dilleri bölümüne kaydolmuştur. Burada A. K. Kazem-bek ve F. Erdman'dan Doğu dilleri üzerine dersler almıştır. Üniversiteyi bitirdikten sonra Doğu edebiyatları üzerine yüksek lisans yapmış ve 1842 yılında Kazan Üniversitesi'nde Hoca olarak çalışmaya başlamıştır. 1842-1845 yılları arasında öğrencileriyle birlikte Mezopotamya, Suriye, Mısır, İstanbul ve Kırım'a ilmi bir gezi gerçekleştirmiştir. İzlenimlerini o dönemde bu ülkelerin en iyi tasvirlerinin bulunduğu, seyahatname tarzında bir eser olan *Doğu'ya Seyahat* (Putešestvie po Vostoku, I-II, 1849-1852) adlı çalışmasında aktarmıştır. Kazan Üniversitesi'nde Osmanlı Türkçesi derslerini vermiştir. 1855 yılında St. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi'nde Türk Dili Kürsüsü'ne profesör olarak tayin edilmiştir. Tarih, filoloji, dilbilim ve arkeoloji alanlarında çalışmaları bulunan Berezin'in en önemli eseri, içerisinde Şeybânî'nin, Reşidüddin ve Ebu'l Gazi'nin de eserlerinin çevirilerinin bulunduğu *Doğu Tarihçileri Kitaplığı* (Biblioteka vostočnih istorikov I-III, 1849-1854)'dir. Berezin, St. Petersburg Üniversitesi'nde N. F. Katanov'un hocası olmuştur. Bk. *Biobibliografičeskij Slovar Otečestvennih Tyurkologov. Dooktyabrskiy Period*, 123-126.
- 11 Vasiliy Pavloviç Vasilyev (1818-1900): Doğu bilimci, Sinolog. 1818'de Nijny Novgorod'da memur bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. İlk eğitimini Nijny Novdorog Gimnazyumu'nda alan V. P. Vasilyev, 1833-1837 yılları arasında Kazan Üniversitesi Tarih-Filoloji Fakültesi Moğolca ve Tatarca Bölümü'nde öğrenim görmüştür. 1840-1850 yılları arasında Çin'de yaşamış, Çince, Tibetçe, Sanskritçe, Moğolca ve Mançurca öğrenmiş; Asya'nın doğu kısmında yaşayan halkların coğrafyasını, tarihini ve dinlerini incelemiştir. 1850-1855 yılları arasında Kazan Üniversitesi Çin ve Mançur Dil ve Edebiyatı Bölümü'nde profesör olarak çalışmıştır. 1878-1893 yılları arasında St. Petersburg Doğu Dilleri Fakültesi dekanlığı görevini üstlenmiştir. Kazan Üniversitesi'ne Sanskritçe, Çince, Tibetçe ve Moğolca yazılmış 2.737 cilt kitap ve 14.447 defterden oluşan zengin bir kütüphane bağışlamıştır. En önemli eserleri arasında *Mançurca-Çince Sözlük* (Mançjursko-russkij slovar, 1866), Çin Hiyerogliflerinin Analizi (Analiz kitayskih ieroglifov, 1866), Çin Edebiyatı Tarihi Notları (Očerki istorii kitayskoy literaturı, 1885), Çin'de Müslümanlık Hareketi Üzerine (O dvijenii magometanstva v Kitae, 1867) bulunmaktadır. Geniş bilgi için bk. *Akademik-Vostokoved V. P. Vasilyev: Kazan-Pekin-Sankt-Peterburg (Očerki i Materialı)*, sost. T. A. Pan, otv. red. R. M. Valeev i İ. V. Kulganek, İzd. "Peterburgskoe Vostokovedenie", Sankt-Peterburg-Kazan, 2021) s. 1-320.
- 12 Naciye Yıldız, "RADLOFF, Friedrich Wilhelm (1837-1918)", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXIV, 2007, s. 388; Ahmet Temir, *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri*, s. 9-10.
- 13 Ahmet Temir, *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri*, s. 15.
- 14 A. Kononov, "V. V. Radlov i Otečestvennaya Tyurkologiya", s. 8; *Biobibliografičeskij Slovar Otečestvennih Tyurkologov. Dooktyabrskiy Period*, s. 241-242; Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar*, s. 263.

Barnaul'da on iki yıl kalan ilim adamı bu süreçte Altay dillerini dilbilimsel bir ortamda inceleme fırsatı yakalamıştır. Altay ve Batı Sibiry'a'daki Türk halklarının dilleri, tarihleri, etnografyası ve folkloru ile ilgili çok sayıda materyal toplama ve derleme işiyle uğraşmıştır.¹⁵

11 Mayıs 1859'da Rus vatandaşlığına geçmiş ve o tarihten itibaren adı Vasiliy Vasilyeviç Radlov olarak anılmaya başlanmıştır. Barnaul'da kaldığı süreçte 1860-1870 yılları arasında 10 defa ilmî gezi gerçekleştirmiştir. 1860-1863 yılları arasında gerçekleştirdiği yaz gezileri sırasında Altay, Sayan, Kazak-Kırgız, İli ve Abakan Türkleri arasında bulunmuş; onların dilleri ve kültürleriyle ilgili yazılı ve sözlü etnografik materyaller derlemiştir. Gezilerinin ilmî sonuçlarını Altaylarda bulunduğu dönemde yayımlamaya başlamıştır. 1861-1863 yılları arasında Almanca olarak *Altay'dan Mektuplar*'ı (Briefe aus dem Altai/Pisma iz Altaya); 1863 yılında *Journal Asiatique*'de Fransızca olarak Kırgızlar üzerine gözlemlerinin yer aldığı *Kırgızlar Üzerine Gözlemler*'i (*Observations sur les Kirghis*) ve 1865 yılında *Altay'dan Telets Gölüne ve Abakan'a Seyahat*'i (Reise durch den Altai, nach dem Telezker See und dem Abakan/Puteşestvie çerez Altay k Teletskomu ozeru i Abakanu) yayımlamıştır.¹⁶ Radlov'un o yıllardaki gezilerinin kısa anlatımları Rus Coğrafya Cemiyeti'nin süreli yayınlarında da yayımlanmıştır. 1864 yılında kesilen tahsisatını yenilemek amacıyla St. Petersburg'a gitmek zorunda kalmış, bu sebeple o yıl gezisini tatbik edememiştir. Saraydan maddî destek alarak Barnaul'a geri dönmüştür.¹⁷ 1866 yılında kısa adıyla *Proben* diye bilinen on ciltlik serinin ilk cildi Almanca çevirisiyle birlikte yayımlanmıştır. Eserin Çulım Türklerinin ve Hakasların folkloru ile ilgili materyallerin derlendiği ikinci cildi 1868'de; Kazak folklorunu (atasözleri, deyimler, düğün şarkıları, şaman şarkıları, masallar) konu alan üçüncü cildi ise 1870'te basılmıştır.¹⁸ Dilbilim ve folklor malzemesini kapsamı bakımından oldukça kıymetli olan bu seri, Radlov'un adının ilim dünyasında duyulmasını sağlamıştır. Bu eseri dolayısıyla Dorpat Üniversitesi (günümüzdeki adı Tartu Üniversitesi) tarafından Radlov'a fahrî doktora unvanı verilmiştir. 1865-1867 yılları arasında yine Altaylarda ve Batı Sibiry'a'da bulunmuş, 1868'de Yedisu bölgesine ve Semerkant'a; 1869'da İli nehrinin kuzeyindeki yolu izleyerek Çin sınırındaki bölgelere gitmiştir. 1870 yılı yazında gerçekleştirdiği son gezisini ise Altaylardan başlayarak Çin hâkimiyetindeki Türk bölgelerine gerçekleştirmiştir. Radlov, bu gezileri sırasında farklı Türk boylarının dil, folklor, tarih, arkeoloji, coğrafya, istatistik, ekonomi, yaşam biçimleri ve yönetimleri konusunda pek çok materyal derlemiştir. Türkistan gezileri sırasında Türk dillerine hâkim olması sayesinde Buhara Hanlığı ve Rusya arasında sınır çizmekle görevli komisyonda çalışmıştır. Barnaul'da kaldığı

15 Nuri Yüce, "Friedrich Wilhelm Radloff'un Derlemeleri", *Türk Dili*, LVI/444, (Aralık 1988), s. 329; L. N. Zakirova, "Grammatičeskie Trudi V.V. Radlova, İzdannie v Kazanskiy Period (1871-1884)", *V.V. Radlov i Duhovnaya Kultura Tyurskih Narodov* içinde, Sbornik Trudov Mejdunarodnoy İnternet-konferentsii, otv. red. E. D. İzotova, İnstitut Filologii i İskusstv Kazanskogo (Privoljskogo) Federalnogo Universiteta, İzd-vo "Alyans", Kazan 2012, s. 69.

16 F. Y. Yusupov, "Rusya Türkolojisinin Kurucusu-V. V. Radlov", s. 294.

17 Ahmet Temir, *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri*, s. 16.

18 Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar*, s. 263; F. Y. Yusupov, "Rusya Türkolojisinin Kurucusu-V. V. Radlov", s. 295.

süreçte yirmi adet eser kaleme alan ilim adamı ilk beş sene derlediği materyallerin tasnif işi ile uğraşmıştır. Bu sebeple önemli eserlerini ancak 1866 yılından sonra yayımlamaya başlamıştır.¹⁹

Radlov 1871 yılının ilk aylarında Barnaul'dan ayrılarak Petersburg'a doğru yola çıkmıştır. Kazan'a uğrayarak, Rus misyoner Nikolay İvanoviç İlminskiy'nin (1822-1891) evinde birkaç gün misafir olmuştur. N. İ. İlminskiy'nin teklifi ile 1872'de Kazan bölgesindeki Tatar, Başkurt ve Kırgız (Kazak) okullarının müfettişliğine atanmıştır. Kazan'da bulunduğu süreçte sadece öğretim yöntemleri geliştirmekle kalmamış, öğretmenlerin deneyimsizliği nedeniyle tüm derslerin öğretimini bizzat denetlemek ve ders kitapları hazırlamak zorunda kalmıştır. Türk-Tatar çocukları için Kazan Türkçesi ile bir okuma kitabı kaleme almıştır. Ayrıca kız çocukları için bir okul kurmaya çalışmış ancak okumak isteyen öğrenci sayısının az olması nedeniyle bu proje gerçekleşmemiştir. Radlov, Kazan ve Ufa'da iki öğretmen okulu açmış, otuzdan fazla öğretmen yetiştirmiş ve kırk kadar devlet okulunun kurulmasına öncülük etmiştir. Müfettiş olarak görev yaptığı dönemde misyonerlik faaliyetleri ile ilgili gözlem ve eylemlerini raporlar halinde Millî Eğitim Bakanlığı'na göndermiştir.²⁰

Radlov, Kazan'da pedagojik faaliyetlerinin yanı sıra Volga bölgesi halklarının dillerini ve lehçelerini incelemeye devam etmiştir. İmparatorluk Doğa, Arkeoloji ve Etnografya Severler Cemiyeti'nin faaliyetlerine katılmıştır. 1875-1883 yılları arasında Kazan Üniversitesi'nde karşılaştırmalı dilbilim profesörü olarak görev yapan Polonyalı dilbilimci İvan Aleksandroviç Baudoin de Courtenay (1845-1929)²¹ ile yakın ilişkiler geliştirmiştir. Radlov, ölü dillerin incelenmesinden ziyade yaşayan dillerin araştırılmasına önem veren Courtenay'ın fikirlerinden etkilenmiş ve onun başkanlık ettiği Kazan Dilbilim Okulu'nun (Kazanskaya Lingvistiçeskaya Şkola) temelini oluşturan çevrenin düzenlediği toplantılara katılmıştır. Radlov'un ilmi

19 Ahmet Temir, *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri*, s. 18-20.

20 Bu raporlar için bk. Ahmet Temir, *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri*, s. 22-25; L. N. Zakirova, "Nauçnaya i Prosvetitel'skaya Deyatelnost V. V. Radlova v Kazani", *Vestnik Çelyabinskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, No 37 (252), s. 37.

21 İvan Aleksandroviç Baudoin de Courtenay (Jan Ignacy Niecislaw Baudouin de Courtenay) (1845-1929): Dünyaca ünlü Kazan Dilbilim Okulu'nun kurucusu ve başkanıdır. İ.A. Baudouin de Courtenay 1 (13) Mart 1845'te Varşova yakınlarındaki Radzimin kasabasında dünyaya gelmiştir. 1862 yılında Varşova Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi'ne girmiştir. 1866'da mezun olduktan sonra yurtdışına gitmiş ve Prag, Jena ve Berlin üniversitelerinde bulunmuştur. St. Petersburg Üniversitesi'nde İ.İ. Sreznevskiy'nin danışmanlığında 1868-1870 yılları arasında "XIV. Yüzyıla Kadar Eski Polonya Dili (Drevnepolskiy yazık do XIV stoletiya)" başlıklı tezi üzerinde çalışmış ve bu teziyle Karşılaştırmalı Dilbilim Yüksek Lisansı derecesini almıştır. "Lehçe Çekiminde Analoji Eyleminin Bazı Durumları (Nekotorie sluçai deystviya analogii v polskom sklonenii)" adlı çalışmasıyla ise 1870 yılında Leipzig'de felsefe doktoru unvanını almıştır. 1873 yılında Kazan Üniversitesi'nde boş bulunan karşılaştırmalı dilbilim doçentliği kadrosuna adaylığını koymuş, üniversite konseyi 24 Ağustos 1874 tarihinde oybirliğiyle Courtenay'ı bu göreve seçmiştir. 1875 yılında doçent, 1876 yılında ise profesör olarak atanmıştır. Kazan Üniversitesi'nde yetenekli gençler (N.V. Kruşevskiy, V.A. Bogoroditskiy, A.İ. Aleksandrov, A.İ. Anastasyev, S.K. Buliç, N.S. Kukuranov) Courtenay'ın etrafında birleşmiş ve böylelikle Kazan Dilbilim Okulu oluşmuştur. Courtenay, Kazan Üniversitesi'nden sonra Dorpat Üniversitesi (1883 – 1893), Krakow'daki Jagiellonian Üniversitesi (1893-1900), St Petersburg Üniversitesi (1900-1918) ve Varşova Üniversitesi'nde (1918-1929) çalışmıştır. Bk. Kazanskiy Federalnıy Universitet, "Boduen de Kurtene Ivan Aleksandroviç", <https://kpfu.ru/philology-culture/cls/personal/baudouin/baudouin.html> [Erişim tarihi: 13.11.2023]

çalışmalarını çok takdir eden Courtenay, Radlov'u camiaya "ünlü bir dilbilimci ve Turan dillerinin en iyi uzmanlarından biri" olarak tanıtmıştır.²²

Radlov, 1872 yılında Baraba, Tara, Tobol ve Tümen Tatarlarının lehçelerinin incelendiği *Proben* serisinin dördüncü cildini yayımlamıştır. Kazan'daki son çalışması, Batı Sibiry'a'nın etnografyası, arkeolojisi ve dini hakkında zengin materyaller içeren *Aus Sibirien* adlı eserdir. Eser, 1884 yılında Almanya'da *Aus Sibiren* (İz Sibiri) genel başlığı altında iki cilt halinde Almanca olarak basılmıştır. Türkiye'de ise 1954 ve 1956 yıllarında Türkolog Ahmet Temir tarafından tercüme edilmiş ve iki cilt halinde *Sibiryadan* başlığıyla yayımlanmıştır. Eserde, Batı Sibiry'a, Altaylar, Yedisu, Semerkant, İli Vadisi, Kırım, Troki, Lutzk gibi pek çok bölgeyi dolaşarak Altay, Sayan, Şor, Abakan, Lebed, Tuba, Teleüt, Kızıl, Tölös, Koybal, Kaçın, Kamasin, Çulım Tatarları, Sibiry'a Tatarları, İli Tatarları, Kazak, Kırgız, Tarançi, Kırım, Karaim gibi Türk boylarına ait materyaller yer almıştır.²³ Radlov, 1881 yılında Berlin'de toplanan V. Şarkiyatçılar Kongresi'ne katıldıktan sonra 1883 yılında Kazan'daki vazifesinden ayrılmıştır. Aynı yıl Sibiry'a ve Moğolistan'daki Türk boylarının etnik yapılarını incelediği *Sibiry'a ve Moğolistan'daki Türk Boylarının Etnografik İncelemesi* (Etnograficeskiy Obzor Tyurskih Plemen Sibiri i Mongolii) adlı eserini yayımlamıştır. Radlov'un nispeten küçük hacimli bu çalışması (26 sayfa), Türk halklarının etnogenezi hakkında son derece önemli sonuçlar içermektedir.²⁴ 1884'de *Kutadgu Bilig*'in Viyana nüshasının bir kopyasını almak ve yayımlamak üzere Avusturya'ya gitmiştir.²⁵

Radlov'un "Petersburg dönemi" 7 Kasım 1884 tarihinde St. Petersburg Bilimler Akademisi'nin Tarih ve Eski Eserler Bölümü'ne "ordinaryüs akademik" unvanıyla üye olarak seçilmesiyle başlamıştır. Bu dönem, Radlov'un eserleri açısından hem sayıca hem de kalite olarak en verimli olduğu dönemdir, denebilir.²⁶ Bu süreçte yüzden fazla çalışma kaleme alan Radlov'un eserlerinin büyük çoğunluğu Eski ve Orta Türkçe çalışmaları üzerinedir. 1885 yılında *Proben* serisinin Kırgız sözlü halk edebiyatı eserlerinin derlendiği beşinci cildi yayımlanmıştır. 1888 yılında bir diğer büyük çalışması *Türk Lehçeleri Denemesi Sözlüğü* (Opit Slovarya Tyurskih Nareçiy) 24 fasikül olarak basılmıştır. Eser, yaklaşık 40 Türk lehçesinden aynı sayıda sözlük ve birincil kaynaktan malzeme kullanılarak hazırlanmış yaklaşık yetmiş bin kelimenin bulunduğu üç dilli (Türkçe-Rusça-Almanca) bir çalışmadır. Eserin muhtevisyatını *Proben*'den alınan sözcükler oluşturmuştur.²⁷ Sözlük üzerinde çalıştığı sırada 1887 yılında *Codex Cumanicus* adlı yazmayı

22 E. R. Tenişev, "V. V. Radlov-Fonetist i Grammatist", s. 33; L. K. Bayramova, "Nauçnie Kontaktı V.V. Radlova, İ. A. Boduena de Kurtene i N. V. Kruşevskogo", *V. V. Radlov i Duhovnaya Kultura Tyurskih Narodov Sbornik Trudov Mejdunarodnoy İnternet-konferentsii*, otv. red. E. D. İzotova, İnstıtut Filologii i İskusstv Kazanskogo (Privoljskogo) Federalnogo Universiteta, İzd-vo "Alyans", Kazan 2012, s. 12.

23 Bk. W. Radloff, *Sibiryadan I (Aus Siberien)*, çev. D. Ahmet Temir, Maarif Basimevi, İstanbul 1954; W. Radloff, *Sibiryadan II (Aus Sibirien)*, çev. Dr. Ahmet Temir, Maarif Basimevi, İstanbul 1956.

24 Bk. V.V. Radlov, *Etnograficeskiy Obzor Turetskih Plemen Sibiri i Mongolii*, Perevod s nem. Prof. N. N. Kozmina, İrkutskiy Gosudarstvennyy Universitet Kabinet Mongolskogo Yazıkı i Kulture, İrkutsk 1929.

25 D. M. Nasilov, "V. V. Radlov i İzuçeniye Drevneuygurskih Pamyatnikov", *Tyurkologiceskiy Sbornik 1971*, Akademiya Nauk SSSR İnstıtut Vostokovedeniya, İzd.-vo "Nauka", Moskva 1972, s. 70.

26 Akt. L. N. Zakirova, "Grammaticeskie Trudi V.V. Radlova, İzdannıe v Kazanskiy Period (1871-1884)", s. 69.

27 Mehmet Ölmez, "Radloff Sözlüğünün Yeni Bir Yayımı Nasıl Olmalıdır?", *VIII. Uluslararası Türk Dilbilimi*

Türk dili bakımından değerlendirmiştir. *Kutadgu Bilig* üzerinde çalışmalar yaparak 1890 yılında Rusya Bilimler Akademisi adına eserin Viyana nüshasının metin ve çevirisini yayımlamıştır.²⁸

İlmî çalışmalarının yanı sıra faal olarak birçok ilmî kuruluşun ve cemiyetin yönetiminde de görev alan Radlov, 1885-1890 yılları arasında o dönemde en büyük Doğu el yazmaları koleksiyonlarından birine sahip olan Asya Müzesi'nin; 1894-1918 yılları arasında ise St. Petersburg'da *Rusya Bilimler Akademisi Büyük Petro Antropoloji ve Etnografya Müzesi*'nin (kısa adıyla *Kunstkamera*) müdürlüğünü üstlenmiştir. Radlov'un müdürlüğü sırasında müze bünyesinde kayıt, koruma, koleksiyonların kataloglanması ve yenilenmesi, depolama ve sergi alanlarının genişletilmesi, yeni sergilerin oluşturulması için birçok alanda yenilikler yapılmıştır. Radlov, gezileri sırasında derlediği görsel materyalleri ve kendisine hediye gelen eşyaları bu müzeye bağışlamıştır. Günümüzde bu materyaller *Kunstkamera*'da 429, 452, 1033, 1489 numaralı koleksiyonlarda sergilenmektedir.²⁹ 1888 yılında Macar İlimler Akademisi'ne muhabir üye olarak seçilmiş; 1891 yılında Orhon bölgesine gönderilen heyetin başında bulunmuştur. Rus Coğrafya Cemiyeti ve Rus Arkeoloji Cemiyeti'nde çalışmalar yürütmüştür. Rusya Orta ve Doğu Asya Araştırmaları Komitesi'nin (1903-1918) kurucularından biridir. 1886 yılında Kırım Tatarlarının dilini incelemek amacıyla Kırım'a, 1887 yılında ise Karay lehçesini incelemek amacıyla Litvanya ve Volin'e ilmî gezi gerçekleştirmiştir. Radlov, Kazan Üniversitesi'nde ve St. Petersburg Üniversitesi'nde ders vermemiştir. Ancak hayatının St. Petersburg döneminde Nikolay Fedoroviç Katanov, Platon Mihayloviç Melioranskiy³⁰, Sergey Efimoviç Malov³¹,

Kurultayı Bildirileri, Ankara 7-9 Ağustos 1996, 1997, s. 371.

28 Zeynep Korkmaz, "Friedrich Wilhelm Radloff'un Orta Türkçe Üzerindeki Çalışmaları", *Türk Dili* LVI/44 (Aralık 1988), s. 321.

29 A. M. Reşetov, "Akademik V. V. Radlov-Vostokoved i Muzeyevod (osnovnie etapy deyatelnosti)", *Radlovskie Čtenie. Materialy Godičnoy Naučnoy Sessii*, St. Petersburg, 2002, s.100.

30 Platon Mihayloviç Melioranskiy (1868-1906): 1868 yılında St. Petersburg'da doğmuştur. Lise eğitimini Luteryan Kilise Okulu'nda tamamlamıştır. 1887-1891 yılları arasında St. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi Arapça-Farsça-Türkçe-Tatarca Bölümü'nde eğitim almıştır. Aynı zamanda, Radlov'un rehberliğinde, o zamanlar fakültede öğretilmeyen Türk dilleri üzerine çalışmalar yapmıştır. Mezun olduktan sonra profesörlüğe hazırlanmak için Türk-Tatar Edebiyatı Bölümü'nde kalmış ve Radlov ile yaptığı çalışmalarını sürdürmüştür. 1890 yazında Kazak dili ve etnografyasını incelemek için Orenburg vilâyeti ve Turgay bölgesine gönderilmiştir. Bu gezisi sonucunda *Kırgız Atasözleri ve Bilmeceleri* (Kırgizskie poslovitsi i zagadki) ve *Kazak-Kırgız Dili Kısa Grameri* (Kratkaya grammatika kazak-kırgizskaya yazıka) adlı eserleri yayımlanmıştır. 1893 yılında dört aylık bir Avrupa gezisine (Londra, Oxford, Leiden, Paris, Berlin) çıkmıştır. 1894 yılında St. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi'nde doçent olarak ders vermeye başlamıştır. 1899 yılında *Kül Tigin Yazıtı* (Pamyatnik v čest Kül-Tegina) adlı çalışmasıyla yüksek lisansını tamamlamıştır. 1909 yılında ise *Arap Filoloğu Türk Dili Hakkında* (Arap filolog o turetskom yazıke) adlı çalışmasıyla doktor unvanını almıştır. Bk. *Biobibliografičeskiy Slovar Otçestvennih Tyurkologov. Dooktyabrskiy Period*, s. 215-216.

31 Sergey Efimoviç Malov (1880-1957): Rus Türkolog, dilbilimci, halkbilimci, etnograf. 1904 yılında Kazan İlahiyat Akademisi'nden mezun olmuştur. Akademiye N.F. Katanov'un derslerini dinlemiştir. 1905 yılında St. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi Arap, Fars ve Türk Dilleri bölümüne kaydolmuştur. Üniversitede Türkologlar V.D. Smirnov, P.M. Melioranskiy ve V.A. Jukovski'den dil dersleri almıştır. Courtenay'ın dilbilimi okulunun toplantılarına katılmış, Radlov'dan özel dil dersleri almıştır. Radlov danışmanlığında Altay Türklerinin dilleriyle ilgilenmiştir. Radlov'un tavsiyesi üzerine 1908 yazında Çulım Türkleri arasında araştırmalar yapmıştır. 1909 yılında yine Radlov'un önerisi üzerine Batı ve Orta Çin'de yaşayan Türk halkları ile ilgili incelemeler yapmak üzere görevlendirilmiştir. Bu gezi sırasında *Altun Yaruk* isimli Uygurca yazmayı bulmuş ve bu yazmayı Radlov ile birlikte yayımlamıştır. Eski Türk yazıtları ve Uygur yazmaları üzerine önemli eserler kaleme almıştır. Bk.

Aleksandr Nikolayeviç Samoyloviç³², Boris Yakovleviç Vladimirtsov³³ gibi birçok doğu bilimcinin yetişmesinde önemli rol oynamıştır.³⁴

Radlov, 12 Mayıs 1918'de 81 yaşında St. Petersburg'da ölmüştür. Doğu bilimi ve Rus Türkolojisi alanında 150'den fazla eser kaleme alarak Türkoloji'de "Radlov devri" olarak bilinen bir döneme imza atmıştır. Hayatının önemli kısmını Altay, Baraba, Tümen Tatarları, Kazaklar, Kırgızlar, Uygurlar, Kırım Tatarları ve Rusya'nın diğer Türkçe konuşan boyları arasında sözlü halk edebiyatı örneklerini toplayarak geçirmiştir. Orhun Yazıtlarının transkripsiyonunu ve çevirisini yapmış, yazıtları dil, fonetik ve gramer açısından incelemiştir. Koşo-Tsaydam Yazıtlarını Rusçaya çevirmiştir. Uygur yazısı, Uygur yazıtları ve Uygur tarihi ile yakından ilgilenmiştir. Sibiry Türk lehçelerinin ve Türk halklarının yazı sistemlerinin XIX. yüzyıl ortasındaki durumunun etraflıca incelenmesi açısından çalışmaları oldukça kıymetlidir. O'nun çalışmaları Orta Asya'nın etnografik haritasının çıkarılmasında ve Türk halklarının kültürel mirasının korunmasında önemli bir rol oynamışlardır.

Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler. I-X (Proben, St. Petersburg 1866-1907)

Kısaca *Proben* olarak bilinen *Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler* adlı on ciltlik serinin her bir cildi Doğu bilimi ve Türkoloji çalışmaları açısından oldukça kıymetlidir. *Proben*, ilim adamının Barnaul'da 1860-1870 yılları arasında farklı Türk boyları arasında gerçekleştirdiği ilmî gezileri sırasında dil, lehçe, tarih, folklor, etnografya ve kültür konularında

Biobibliografıçeskiy Slovar Oteçestvennih Tyurkologov. Dooktyabrskiy Period, s. 211-212.

32 Aleksandr Nikolayeviç Samoyloviç (1880-1938): 1880 yılında Nijny Novgorod'da doğmuştur. 1888-1899 yılları arasında Nijegorod Soylular Enstitüsü'nde öğrenim görmüş, 1903 yılında St. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi Arapça-Farsça-Türkçe-Tatarca Bölümü'nden mezun olmuştur. Üniversitede P.M. Melioranskiy, N.I. Veselovskiy, V.V. Barthold, V.A. Jukovskiy, V.R. Rozen gibi dönemin ileri gelen Türkologlarından dersler almıştır. Üniversiteyi bitirdikten sonra profesörlüğe hazırlanmak için üniversitede kalmış; Melioranskiy ve Radlov ile birlikte eski Türk dili alanında çalışmalar yürütmüştür. 1908 yılında Rus Arkeoloji Cemiyeti ve Rus Coğrafya Cemiyeti'ne aslı üye olarak seçilmiştir. 1911 yılında Türkiye'ye gelmiş; 1912 yazında ise Stavropol ve Kırım'ı ziyaret etmiştir. 1917'de St. Petersburg Üniversitesi'nde Türk-Tatar Edebiyatı Kürsüsü'ne profesör olarak atanmıştır. 1922'de Petrograd Yaşayan Doğu Dilleri Enstitüsü'ne rektör olarak seçilmiştir. 1926'da Bakü'de düzenlenen *Birinci Tüm Birlik Türkoloji Kurultayı*'nda aktif rol almıştır. Türkiye'de düzenlenen Türk Dili kurultaylarında da bildiriler sunmuştur. Bk. *Biobibliografıçeskiy Slovar Oteçestvennih Tyurkologov. Dooktyabrskiy Period*, s. 254-256; Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar*, s. 293-294.

33 Boris Yakovleviç Vladimirtsov (1884-1931): Moğolca uzmandır. 1904-1909 yılları arasında St. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi Çince-Moğolca-Mançurca Bölümü'nde eğitim almıştır. Ayrıca 1906 yılında Paris'te Yaşayan Doğu Dilleri Okulu, Sorbonne ve Collège de France'da derslere katılmıştır. Rusya Bilimler Akademisi Asya Müzesi'nde çalışmıştır. Rusya'nın doğu bölgelerine ve Moğolistan'a yapılan birçok keşif gezisine katılmıştır. Moğol halklarının tarihi, etnografyası ve filolojisi üzerine çalışmalar yapmıştır. Başlıca eserleri; *Cengiz Han* (Çingis-han, 1922), *Moğol Yazı Diliyle Halha Lehçesinin Karşılaştırmalı Grameri* (Srvanitelnaya grammatika mongolskogo pismennogo yazıkı i halhaskogo nareçiya, 1929), *Moğolların Toplumsal Yapısı. Moğol Göçebe Feodalizmi* (Obşçestvennyy stroy mongolov. Mongolskiy kočevoy feodalizm, 1934)'dir. *Cengiz Han* adlı eser 1950 yılında Hasan Eren'in önsözü ve notlarıyla Türkçeye çevrilmiştir. Bk. Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar*, s. 332-334; Nekropol Sankt-Peterburga i Okrestnostey, "Vladimirov Boris Yakovleviç (1884-1931)", <https://nekropol-spb.ru/kladbischa/smolenskoe-luteranskoe-kladbische/vladimirtsov-boris-jakovlevich> [Erişim tarihi: erişim 13.11.2023]

34 Ahmet Temir, *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri*, s. 34-35; 65; *Biobibliografıçeskiy Slovar Oteçestvennih Tyurkologov. Dooktyabrskiy Period*, s. 242.

derlediği materyalleri ihtiva etmektedir. Seri, sadece içerdiği dil malzemesi bakımından değil, sözlü halk edebiyatı bakıyeleri açısından da oldukça değerli kaynaklardır.

Serinin ilk dört cildi *Proben Der Volkslitteratur Der Türkischen Stämme Süd-Sibiriens* [*Образцы Народной Литературы Тюркских Племен, Живущих в Южной Сибири и Дзунгарской Стени/ Güney Sibiry ve Cungarya Bozkırlarında Yaşayan Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler*]; beş, altı ve yedinci ciltler *Proben Der Volkslitteratur Der Nördlichen Türkischen Stämme* [*Образцы Народной Литературы Северных Тюркских Племен/ Kuzey Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler*]; sekizinci, dokuzuncu ve onuncu ciltler ise *Proben Der Volkslitteratur Der Türkischen Stämme* [*Образцы Народной Литературы Тюркских Племен/ Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler*] başlıklarıyla yayımlanmışlardır.

Serinin ilk yedi cildi Radlov tarafından derlenmiş materyalleri kapsamaktadır. İlk yedi cildin önsözleri bizzat Radlov tarafından kaleme alınmıştır. Sekizinci ciltteki metinler, Türk dilbilimi ve halk edebiyatı uzmanı Macar Türkolog Ignác Kúnos (1860-1945); onuncu ciltteki metinler ise Rus etnograf Valentin Aleksandroviç Moşkov (1852-1922) tarafından derlenmiştir. Son üç cilt Radlov tarafından yayımlanmıştır. Serinin Kırım lehçelerinin incelendiği yedinci cilt Türkolog Tülay Çulha tarafından hazırlanarak 2015 yılında³⁵; Besarabya Gagauzlarının lehçelerinin incelendiği onuncu cilt ise 2020 yılında Türkologlar Tülay Çulha ve Muvaffak Duranlı tarafından hazırlanarak Türkçe olarak basılmışlardır.³⁶ Dokuzuncu cilt ise Radlov'un öğrencisi Hakas asıllı Rus Türkolog Nikolay Fedoroviç Katanov tarafından derlenen ve Rusçaya çevirisi yapılan sözlü halk edebiyatı metinlerini ihtiva etmektedir. Metinler içerisinde Uryanhaylara (günümüzde Tuvalar), Abakan Tatarlarına (günümüzde Hakaslar) ve Karagaslara (günümüzde Tofalar/Tofa Türkleri) ait XIX. yüzyılın sonlarında derlenen şarkılar, atasözleri ve deyimler, bilmeceler, rüya tabirleri, şaman duaları ve günlük yaşam ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Proben serisini oluşturan ciltlerin Almanca, Rusça ve Türkçe başlıkları şöyledir:

Birinci Cilt: *Proben Der Volkslitteratur Der Türkischen Stämme Süd-Sibiriens. I. Theil: Die Dialecte des Eigentlichen Altai: Der Altaier: Teleuten: Lebed-Tataren, Schoren und Sojonen. (Gesammelt und Übersetzt von Dr. W. Radloff.)*

Образцы Народной Литературы Тюркских Племен, Живущих в Южной Сибири и Дзунгарской Стени. Часть I. Поднаречия Алтая: Алтайцев, Телеутов, Черновых и Лебединских Татар, Шорцев и Саянцев, Санкт Петербург 1866. (Собраны В.В. Радловым.)

35 Bk. W. Radloff, *Kuzey Türk Boylarının Halk Edebiyatından Örnekler. Kırım Ağızları, VII. Bölüm*, haz. Tülay Çulha, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

36 Bk. W. Radloff, *Türk Boylarının Halk Edebiyatından Örnekler. Besarabya Gagauzlarının Ağızları, X. Bölüm*, haz. Tülay Çulha, Muvaffak Duranlı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2020.

Güney Sibirya ve Cungarya Bozkırlarında Yaşayan Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler. I. Bölüm. Güney Altay Lehçeleri: Altaylar, Teleütler, Çernov ve Lebed Tatarları, Şorlar ve Sayanlar, St. Petersburg 1866. (V.V. Radlov tarafından derlenmiştir.)

İkinci Cilt: Proben Der Volkslitteratur Der Türkischen Stämme Süd-Sibiriens. II. Theil: Die Abakan-Dialecte (Der Sagaische, Koibalische, Katschinzische), der Kysyl-Sialect und der Tscholym-Dialect (Küarik), (Gesammelt und Übersetzt von Dr. W. Radloff)

Образцы Народной Литературы Тюркских Племен, Живущих в Южной Сибири и Дзунгарской Степи. Часть II. Поднаречия Абаканские (Сагайское, Койбальское, Качинское) Кызылское и Чулымское (Кюэрикь), Санкт Петербург 1868. (Собраны В. В. Радловым)

Güney Sibirya ve Cungarya Bozkırlarında Yaşayan Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler. II. Bölüm. Abakan (Sagay, Koybal, Kaçin), Kızıl ve Çulum Lehçeleri (Küerik), St. Petersburg 1868. (V.V. Radlov tarafından derlenmiştir.)

Üçüncü Cilt: Proben Der Volkslitteratur Der Türkischen Stämme Süd-Sibiriens. III. Theil: Kirgisische Mundarten, (Gesammelt und Übersetzt von Dr. W. Radloff)

Образцы Народной Литературы Тюркских Племен, Живущих в Южной Сибири и Дзунгарской Степи, Часть III. Киргизское Наречие, Санкт Петербург 1870. (Собраны В.В. Радловым)

Güney Sibirya ve Cungarya Bozkırlarında Yaşayan Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler. III. Bölüm. Kırgız Lehçesi, St. Petersburg 1870. (V.V. Radlov tarafından derlenmiştir.)

Dördüncü Cilt: Proben Der Volkslitteratur Der Türkischen Stämme Süd-Sibiriens, IV. Theil: Die Mundarten der Barabiner, Taraer, Toboler und Tümenischer Tataren, (Gesammelt und Übersetzt von Dr. W. Radloff)

Образцы Народной Литературы Тюркских Племен, Живущих в Южной Сибири и Дзунгарской Степи. Часть IV. Наречия Барабинцев, Тарских, Тобольских и Тюменских Татар, Санкт Петербург 1872. (Собраны В. В. Радловым)

Güney Sibirya ve Cungarya Bozkırlarında Yaşayan Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler. IV. Bölüm. Baraba, Tara, Tobol, Tümen Tatarlarının Lehçeleri, St. Petersburg 1872. (V.V. Radlov tarafından derlenmiştir.)

Beşinci Cilt: Proben Der Volkslitteratur Der Nördlichen Türkischen Stämme, V. Theil: Dialect der Kara-Kirgisen, (Gesammelt und Übersetzt von Dr. W. Radloff)

Образцы Народной Литературы Северных Тюркских Племен, Часть V. Наречие Дикокаменных Киргизов, Санкт Петербург 1885. (Собраны В.В. Радловым)

Kuzey Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler. V. Bölüm Kara-Kırgızların Lehçesi, St. Petersburg 1885. (V.V. Radlov tarafından derlenmiştir.)

Altıncı Cilt: Proben Der Volkslitteratur Der Nördlichen Türkischen Stämme, VI. Theil: Dialect Der Tarantschi. (Gesammelt und Übersetzt von Dr. W. Radloff)

Образцы Народной Литературы Северных Тюркских Племен, Часть VI. Наречие Таранчей, Санкт Петербург 1886. (Собраны В. В. Радловым)

Kuzey Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler. VI. Bölüm. Tarançi Lehçesi, St. Petersburg 1886. (V.V. Radlov tarafından derlenmiştir.)

Yedinci Cilt: Proben Der Volkslitteratur Der Nördlichen Türkischen Stämme, VII. Theil: Der Mundarten Der Krym. (Gesammelt und Übersetzt von Dr. W. Radloff)

Образцы Народной Литературы Северных Тюркских Племен, Часть VII. Наречия Крымского Полуострова, Санкт Петербург 1896. (Собраны В.В. Радловым)

Kuzey Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler. VII. Bölüm. Kırım Yarımadası Lehçeleri, St. Petersburg 1896. (V.V. Radlov tarafından derlenmiştir.)

Sekizinci Cilt: Proben Der Volkslitteratur Der Türkischen Stämme, VIII. Theil: Mundarten Der Osmanen, Gesammelt und Übersetzt von Dr. Ignác Kúnos. Herausgegeben von Dr. W. Radloff.

Образцы Народной Литературы Тюркских Племен, Изданные В. Радловым, Часть VIII. Наречие Османские, Санкт Петербург 1899. (Тексты собраны И. Куношем)

Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler. VIII. Bölüm. Osmanlı Lehçesi. St. Petersburg 1899. (Metinler, Ignác Kúnos tarafından derlenmiş, V.V. Radlov tarafından yayımlanmıştır.)

Dokuzuncu Cilt: Proben Der Volkslitteratur Der Türkischen Stämme, IX. Theil: Mundarten der Uraianchaier (Sojonen), Abakan-Tataren und Karagassen. Texte gesammelt und übersetzt von N. Th. Katanoff. Uebersetzung. (Herausgegeben von Dr. W. Radloff)

Образцы Народной Литературы Тюркских Племен, Изданные В. Радловым, Часть IX. Наречия Урянхайцев (Сойотов), Абаканских Татар и Карагасов.

Тексты, собранные и переведенные Н. Ф. Катановым. Перевод, Санкт Петербург 1907.

Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler. IX. Bölüm. Uryanhayların (Soyotların), Abakan Tatarlarının ve Karagasların Lehçeleri. St. Petersburg 1907. (Metinler, N.F. Katanov tarafından toplanmış ve çevrilmiştir. Eser, Radlov tarafından yayımlanmıştır.)

Onuncu Cilt: Proben Der Volkslitteratur Der Türkischen Stämme, X. Theil: Mundarten der Bessarabischen Gagenen, Gesammelt und übersetzt von V. Moschkoff. Herausgegeben von Dr. W. Radloff.

Образцы Народной Литературы Тюркских Племен, Изданные В. Радловым. Часть X. Наречия Бессарабских Гагаузов. Тексты собраны и переведены В. Мошковым. Санкт Петербург 1904.

Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler. X. Bölüm. Beserabya Gagauzlarının Lehçeleri, St. Petersburg 1904. (Metinler, V. Moşkov tarafından derlenmiş ve çevrilmiştir. Eser, Radlov tarafından yayımlanmıştır.)

Radlov ve Öğrencisi Nikolay Fedoroviç Katanov (1862-1922)

Radlov, Rus Türkolojisi'nin kurucusu olup, ilmî çalışmalarıyla bu dalda bir çığır açmıştır. Öğrencisi Doğu bilimci Nikolay Fedoroviç Katanov da hocasının izinden giderek Rusya ve komşu ülkelerde yaşayan Türk halklarının dillerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesine adanmış çok yönlü temel eserler kaleme almıştır. Radlov'un ve Katanov'un Altay ve Sibiry'a farklı Türk boyları hakkında incelemeler yapmak için düzenledikleri çok sayıda ilmî keşif gezileri, Türk dillerinin, tarihinin, kültürünün ve etnografyasının daha ileri düzeyde incelenmesi için temel oluşturmuştur. Radlov'un ve Katanov'un eserleri günümüzde dahi alan çalışmalarında birinci el kaynaklardır.

Katanov'un ilgi çerçevesini Orta Asya ve Sibiry'daki çeşitli Türk boyları ile ilgili dilbilimi, etnografya, folklor, tarih, arkeoloji, dinler tarihi ve müzecilik gibi farklı alanlar oluşturmuştur. Yaşadığı dönemin en iyi etnografılarından, nümizmatik uzmanlarından ve koleksiyonerlerinden biri olan Katanov'un görsel mirası günümüzde Rusya'nın farklı bölge ve şehir müzelerinde sergilenmektedir.³⁷

Katanov, erken yaşlarda birçok Batı ve Doğu dilini öğrenmiştir. 1876-1884 yılları arasında eğitim gördüğü Krasnoyarsk Klasik Gimnazyumunda tarih ve coğrafya öğretmeni, Rus Coğrafya Cemiyeti Doğu Sibiry bölümü asli üyesi Andrey Kirilloviç Zavadskiy-Krasnopolskiy (1840-1889), genç Katanov'u Radlov'un ve Koybal ve Karagas lehçeleri uzmanı Finlandiyalı Türkolog Matvey Hristianoviç Kastren'in³⁸ çalışmaları ile tanıştırmıştır. Katanov, hocasının

37 Bu müzelerin başında Tataristan Cumhuriyeti Millî Müzesi gelmektedir. Kazan'da bulunan Kazan Federal Üniversitesi Etnografya Müzesi ve Tarih Müzesi, N. A. Martyanov Minusinsk Bölge Müzesi ve Rusya Bilimler Akademisi Büyük Petro Antropoloji ve Etnografya Müzesi (kısa adıyla Kunstkamera) nde de Katanov'un gezileri sırasında derlediği görsel materyaller muhafaza edilmekte ve sergilenmektedir.

38 Matvey Hristianoviç Kastren (1813-1852): Finlandiyalı Doğu bilimcidir. Ural dilleri ve halklarının seçkin bir saha araştırmacısı, Samoyed dilbiliminin kurucusudur. 1813 yılında Finlandiya'nın Tervol köyünde dünyaya gelmiştir. 1825 yılında öksüz kalmış ve rahip olan amcasının yanında yetişmiştir. 1829 yılında Oulo Üniversitesi'ne kaydolmuş, burada Yunanca ve Doğu dillerini öğrenmiştir. 1836 yılında felsefe alanında yüksek lisansını tamamlamıştır. 1838 yılında Laponya'ya ilk ilmî gezisini gerçekleştirmiştir. 1841-1844 yılları arasında ise Laponya, Arhangelsk, Olenetsk ve Tobolsk'a ilmî geziler düzenlemiştir. 1845-1849 yılları arasında ise Rusya Bilimler Akademisi'nin aracılığı ile Ural, Altay ve Sayan bölgelerine dilbilimsel araştırmalar yapmak amacıyla ilmî geziye gönderilmiştir. Koybal ve Karagas lehçelerini fonetik ve dilbilimsel açıdan araştıran ilk ilim adamı olarak Rus Türkoloji tarihine geçmiştir. En önemli çalışmalarından biri, *Koybal ve Karagas Lehçeleri Grameri Denemesi* (Opıt grammatiki koybalskogo i karagasskogo dialekta) adlı eseridir. Bk. *Biobibliografiçeskiy Slovar Oteçestvennih Tyurkologov. Dooktyabrskiy Period*, s. 182-183.

gözetiminde Sagayca metinleri derlemiş ve Sagayların gelenek ve göreneklerini kayıt altına almaya koyulmuştur. Böylelikle Katanov 1878 yılından itibaren 1907 yılında Radlov tarafından yayımlanacak olan *Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler*'i için kendi halkı olan Hakasların atasözlerini, bilmecelerini ve özlü sözlerini kayıt altına almaya başlamıştır.³⁹

Bahsedildiği üzere, Radlov 1884 yılında St. Petersburg'a taşınmıştır. Katanov ise 1884-1888 yılları arasında St. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi Arapça-Farsça-Türkçe-Tatarca bölümünde öğrenim görmüştür. Katanov, üniversite yıllarında sık sık Radlov ile görüşmüştür. Üniversitedeki derslerinin yanı sıra Radlov'un evinde Betling'in Yakut dili çalışmaları ile temelinin attığı yeni bir dilbilim dalı olan Türk dilleri fonetiği derslerini de düzenli olarak takip etmiştir. Özellikle Türk dillerinin incelenmesinde karşılaştırmalı-tarih metodunun temellerini Radlov'dan öğrenmiştir.⁴⁰ Radlov, farklı yabancı lehçe ve diller arasındaki akrabalıkları ve benzerlikleri belirlemek adına sözlü eserlerin doğru bir şekilde kayıt altına alınması için Katanov'u teşvik etmiştir.⁴¹ Radlov, Katanov'un bir nevi "akıl hocası, ilmi danışmanı, yol göstericisi" olarak onun Türkojji çalışmalarına yönelmesinde çok etkili bir isim olmuştur. N. F. Katanov Hakas Devlet Üniversitesi Eğitim Bilimleri bölümünde görevli öğretim üyesi K. İ. Sultanbaeva'nın belirttiği üzere, Katanov çalışmalarında Türk dillerinin öğretiminde bir dilin hem tek başına hem de diğer dillerle karşılaştırıldığında nasıl incelenmesi gerektiğine dair kesin ve doğru örnekler veren Radlov'un izinden gitmiştir.⁴²

Katanov, 1888 yılında St. Petersburg Üniversitesi'nden mezun olmuştur. Daha üniversite bitmeden Radlov, o dönemde haklarında çok az araştırma yapılan Sibiry, Kuzey Moğolistan ve Doğu Türkistan'daki Türk halklarının incelenmesi için Katanov'u ilmi bir geziye göndermeyi teklif etmiştir.⁴³ 11 Aralık 1887 tarihinde tarihçi Vladimir İvanoviç Lamanskiy'nin başkanlığında Rus Coğrafya Cemiyeti Etnografya Bölümü'nün bir oturumunda Radlov, bu gezinin Doğu'daki Türk halklarının kalıntılarının incelenmesi açısından önemli olduğunu belirterek, oturum heyetine Katanov'u öneren bir rapor sunmuştur. Raporda, bu gezi için azmi, yeteneği, ilme ve bilgiye olan isteği göz önünde bulundurulduğunda en uygun ve yetenekli kişinin Katanov olduğunu belirtmiştir.⁴⁴ Bunun sonucunda, Katanov, Radlov'un önerisi, Rusya Bilimler

39 İrina Kokova, *Nikolay Fedoroviç Katanov. (Dokumentalnoe Povest o Vıdayuşçemsya Rossiyskim Vostokovede)*, 2-oe izdanie, Hakasskoe Knijnoe İzdatelstvo, Abakan 2012, s. 11-12.

40 "Avtobiografiya N. F. Katanova. Materialı slovarya S. A. Vengerova, 1897 g.", N. F. Katanov, *Bilimsel Eserlerinden Seçmeler: Hakas Folkloru ve Etnografyası Metinleri* içinde, yay. haz. V. E. Maynogaşeva, Türkçeye çev. Fatma Özkan, Türksöy Yayınları, No: 16, Ankara 2000, s. 538.

41 N. F. Katanov, *Predaniya Prisayanskih Plemen o Prejnih Delah i Ludyah*, Zapiski İmp. Russ. Geog. Obşç., Tom XXXIV, Tip. V. F. Kirşbauma, St. Petersburg 1909, s. 266.

42 K. İ. Sultanbaeva, "Pedagogičeskie Vzglyadı N. F. Katanova", *N. F. Katanov i Gumanitarne Nauki na Rubeje Vekov: Oçerki İstorii Rossiyskoy Tyurkologii*, Nauç. otv. red. R. M. Valeev, B. N. Tugujekova, Abakan: Kazan – Alma-lit, 2008-2009, s. 182.

43 P. O. Rikin, "Nikolay Fedoroviç Katanov (1862-1922): Vehi Jizni i Tvorçestva", N. F. Katanov, *Oçerki Uryanhayskoy Zemli (Dnevnik Puteşestviya, İspolnennogo v 1889 Godu Po Poruçeniyu İmperatorskoy Akademii Nauk i Imperatorskogo Russkogo Geograficeskogo Obşçestva)*, TİGİ pri Pravitelstve RT, Kızıl, 2011, s. 366.

44 P. O. Rikin, "Nikolay Fedoroviç Katanov (1862-1922): Vehi Jizni i Tvorçestva", s. 366; İrina Kokova, *Nikolay Fedoroviç Katanov*, s. 25.

Akademisi ve Rus Coğrafya Cemiyeti'nin maddî desteğiyle dört yıllığına Türk halklarının dillerini, dinlerini, etnografyasını ve günlük yaşamlarını incelemek amacıyla Sibiryâ, Kuzey Moğolistan, Cungarya ve Doğu Türkistan'a gönderilmiştir. Bu gezisi sırasında Abakan'daki Abakan Tatarlarının, İrkutsk şehrindeki Karagasların, Kuzey Moğolistan'daki Uryanhayların, Doğu Türkistan Türklerinin, Semireççe ve Cungarya'daki Kazak Kırgızlarının dillerini ve yaşam şekillerini detaylı bir şekilde incelemiş ve materyaller derlemiştir.⁴⁵

Katanov, ilk ilmî gezisine 1888 yılının Aralık ayında St. Petersburg'dan Sibiryâ'ya doğru yola çıkarak başlamıştır. 19 Ocak 1889 tarihinde ilk olarak Krasnoyarsk'a gelmiş, daha sonra ise kendi köyü Askıs'a geçmiştir. Katanov, Uryanhay topraklarındaki gezisine 7 Mart 1889 tarihinde başlamıştır. Katanov'un öncelikle Uryanhay topraklarına gönderilmesinin başlıca sebebi, o güne değin Uryanhayların dilleri konusunda detaylı bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır. İlim adamı, bu gezisi sırasında Uryanhay dili hakkında yaptığı araştırmalar neticesinde *Uryanhay Dilinin Türkçe Kökenli Diğer Dillerle Akrabalık İlişisini Gösteren Bir Araştırma Denemesi* (Opıt issledovaniya Uryanhayskogo yazıka s ukazaniem glavneyşih rodstvennih otnoşeniy ego k drugim yazıkam Tyurkskogo korniya, Kazan 1903) adlı doktora tezini kaleme almıştır. Uryanhay topraklarındaki gezisi sırasında bölge halkının geçim kaynaklarını, atasözlerini, deyimlerini, bilmecelerini, şarkılarını, masal ve dualarını, geleneklerini, damgalarını ve ev eşyaları üzerindeki resimleri günlük notlar şeklinde kayıt altına almıştır. İlk gezisinden sonra topladığı materyalleri düzenlemek ve üzerinde çalışmak için Askıs köyüne dönen Katanov bir yandan Uryanhay topraklarında derlediği bilgileri temize çekerken bir yandan da Abakan Tatarlarının (Sagaylar, Kaçınler, Beltirler) lehçelerini, gelenek ve göreneklerini incelemiş, onlara ait masalları, şarkıları ve bilmeceleri kayıt altına almıştır. Topladığı materyalleri kayıt altına aldıktan sonra Karagaslar'ın dilbilgisel, tarihî ve etnografik incelenmesi için Kansk ve Nijneudinsk bölgelerine kısa süreli bir gezi gerçekleştirmiştir. Daha sonra ise Doğu Türkistan'ın sekiz merkezini (Hotan, Kaşgar, Aksu, Kuçar, Karakaş, Bay, Loguçen ve Eski Turfan) ziyaret etmiş ve bölgedeki Türk nüfusun dilini ve etnografyasını yakından gözlemlemiştir. Bölgenin coğrafi, etnografik ve demografik yapısını incelemiştir. 1892 yılının Nisan ayında gezisini tamamlayarak Askıs köyüne geri dönmüş ve burada Beltirlerin, Sagayların, Kalarların ve Kaçınlerin şaman hikâyelerini, dualarını, inanç ve efsanelerini, gelenek ve göreneklerini derlemiştir.⁴⁶

Katanov, gezisi sırasında tuttuğu her bir gezi notunu Radlov'a Rusya Bilimler Akademisi'nde yayımlaması için mektuplar halinde göndermiştir. Radlov, ilmî rapor niteliğinde olan bu mektupların Türkoloji açısından önemini şu sözlerle belirtmiştir:

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Doğu Türk boylarının dillerini ve geleneklerini incelemek için Sibiryâ'ya ve Çin'in Batı eyaletlerine görevli olarak gönderilen St.

45 "Avtobiografiya N. F. Katanova. Materialı slovaryâ S. A. Vengerova, 1897 g.", s. 539.

46 Bk. P. O. Rikin, "Nikolay Fedoroviç Katanov (1862-1922): Vehi Jizni i Tvorçestva", s. 366-368; R. M. Valeev, R. Z. Valeeva, V. N. Tugujekova, "Rukopisnoe Nasledie N. F. Katanova v Fondah Rossiyskih Arhivov: Dnevnik i Materialı Perioda Puteşestviya v Sibir i Sintszyan (1889-1892 gg.): K 160-letiyu so Dnya Rojdeniya", *Orientalistika* 5/ (2), 2022, s. 306.

Petersburg Üniversitesi öğretim üyesi N.F. Katanov, bana farklı yerlerden kısa rapor niteliğinde mektuplar gönderdi. Bu mektuplar etnografya ve Türkoloji açısından birçok yeni ve ilginç bilgiler ihtiva etmektedir. Bu nedenle Tarih-Filoloji Bölümü'nün 9 Ocak 1890 tarihli toplantısında N.F. Katanov'un mektuplarından alınan bölümlerin İmparatorluk Bilimler Akademisi Bültenleri'ne ek olarak basılmasına karar verilmiştir. Bu mektuplarda yer alan bilgilerin birbirinden kopuk ve üzerinde çalışılmamış olduğu görülmektedir ancak araştırma yerlerinde ve anlık izlenimle kayıt altına alınması sebebiyle oldukça ilginçtir. Bu notların ilmî olarak incelenmesi Akademi'ye sunacağı zengin dil bilimi malzemelerinin yayımlanması sırasında gerçekleşecektir.⁴⁷

Bu gezi, Katanov'un tüm ilmî çalışmaları için bir basamak olmuştur. Türk dillerinin konuşulduğu bir ortamda geçirdiği dört yıl Katanov'a paha biçilmez bir dilbilimsel ve etnografik bilgi birikimi sağlamıştır. Kazanılan tecrübe ve toplanan materyaller, daha sonraki araştırmaları için iyi ve sağlam bir temel teşkil etmiştir. Katanov gezisinin ardından derlediği materyalleri hemen yayımlamaya başlamıştır. Katanov'un ilk gezisi sırasında Güney Sibiry Türk halkları (Tuva Türkleri, Hakaslar ve Tofa Türkleri) ile ilgili derlediği bilgilerin yer aldığı diğer başlıca eserler şöyledir:

- *1890 Yılında Karagaslara Gerçekleştirilen Gezi* (Poezdka k Karagasam v 1890 godu);
- *Türk Kabileleri Arasında* (Sredi Tyurkskih plemen, 1893);
- *Sibiry'dan ve Doğu Türkistan'dan Mektuplar* (Pisma iz Sibirii i Vostoçnogo Turkestana, 1893);
- *Uryanhay Topraklarından Notlar (İmparatorluk Bilimler Akademisi ve İmparatorluk Rus Coğrafya Cemiyeti'nin Emriyle 1889 Yılında Gerçekleşen Gezinin Günlüğü)* (Oçerki Uryanhayskoy Zemli (Dnevnik Puteşestviya, İspolnennogo v 1889 Godu po Poruçeniyu İmperatorskoy Akademii Nauk i İmperatorskogo Russkogo Geograficeskogo Obşçestva, 2011)
- *XIX. Yüzyıl Rus Türkolojisi'nin Mirası: "Sibiry, Cungarya ve Doğu Türkistan Gezisi". İmparatorluk Rus Coğrafya Cemiyeti Üyesi N.F. Katanov Tarafından 1890 Yılında Gerçekleştirilen Gezinin Günlüğü* ("Puteşestvie po Sibiri, Dzungarii i Vostoçnomu Turkestanu". Dnevnik puteşestviya, soverşennogo po poruçeniyu İmperatorskogo Russkogo Geograficeskogo Obşçestva v 1890 g. çlenom-sotrudnikom onogo N. F. Katanovım, 2017)

Katanov, *Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler Adlı Eserin Birinci Cildinde Karşılaşılan Özel İsimlerin Alfabetik Dizini* (Alfavitnyı ukazatel sobstvennih imen, vstreçayuşıhsya vo pervom tome obraztsov narodno-literatırı Tyurkskih plemen, 1888) adlı çalışmasında *Proben* serisinin birinci cildinde yer alan metinlerdeki özel adlar dizinini

47 N. F. Katanov, *Pisma iz Sibirii i Vostoçnogo Turkestana*, İzd. İmp. Akad. Nauk, St. Petersburg, 1893, s. 1.

hazırlamıştır. Eserde, özel adlar dizininin yanı sıra adların anlamları, etimolojileri ve diğer Türk lehçelerindeki karşılıkları hakkında da bilgiler vermiştir.⁴⁸

Dokuzuncu Cilt: Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler. Uryanhayların (Soyotların), Abakan Tatarlarının ve Karagasların Lehçeleri

Uryanhaylar, Abakan Tatarları ve Karagaslar ile ilgili metin örneklerinin yer aldığı bu cilt, *Proben* serisinin dokuzuncu cildir. Eserdeki metinler Katanov tarafından Kiril alfabesine aktararak sunulmuştur. Eser, İmparatorluk Bilimler Akademisi'nin emriyle Kasım 1907 tarihinde basılmıştır. Önsöz ve İçindekiler kısmı ile birlikte toplam 689 sayfadır. Eser, Katanov tarafından 8 Aralık 1905 tarihinde kaleme alınan bir önsöz metni ile başlamaktadır.

1905 tarihli *Önsöz*'den edinilen bilgilere göre; Katanov, bu eserde Sayan bölgesindeki altı Türk boyuna (Uryanhaylar, Kaçınler, Sagaylar, Koyballar, Beltirler, Karagaslar) ait farklı zamanlarda kayıt altına aldığı ve akademisyenler Bethling ve Radlov'un yazı sistemlerine göre transkripsiyonunu yaptığı metinlere yer vermiştir.⁴⁹ Eserde 1-216. sayfalar arasında Katanov tarafından 21 Mart-28 Ağustos 1889 tarihleri arasında Sayan ve Tannu-Ola Dağları arasında, Ulug-Kem ve Bom-Kemçik Nehirleri ile onların kolları arasında yaşayan Uryanhaylar ile ilgili kaydedilen metinler yer almıştır. 217-259. sayfalar arasında Katanov'un Krasnoyarsk Klasik Gimnazyumu'nda öğrenci iken 1878-1884 yılları arasında derlediği Yenisey vilâyeti Minusinsk kazasında yaşayan Kaçınlere ve Sagaylara dair metinlere yer verilmiştir. 260-488. sayfaları arasında aynı bölgede yaşayan Sagaylar, Koyballar, Kaçınler ve Beltirler ile ilgili 21 Eylül 1889-12 Ocak 1890 tarihleri arasında kayıt altına alınan metinler sunulmuştur. 488-522. sayfalar arasında 10 Mayıs 1890-9 Haziran 1890 tarihleri arasında Beltirler, Kaçınler ve Sagaylar ile ilgili kaydedilen metinler yer almıştır. 561-612. sayfalar arasında 1 Temmuz 1892-12 Ekim 1892 tarihleri arasında Sagaylar, Beltirler ve Kaçınler hakkında bilgiler; 614-657. sayfalar arasında ise Yenisey vilâyeti Kansk Nehri civarı ile İrkutsk vilâyetindeki Biryusa ve Uda Nehirleri civarında yaşayan Karagaslar ile ilgili metinler aktarılmıştır. Fakat Katanov'un *Önsöz*'de sunduğu konu başlıkları ile sayfa aralıkları 1907 yılına ait baskı ile uyuşmamaktadır. Katanov, metinlerin kitapta sunulduğu sırayla kayıt altına alındığını belirtmiştir.⁵⁰

Analizi yapılan eserin 1907 yılındaki basımına göre; eserin 1-181. sayfaları arasında 1889 yılında kayıt altına alınan Uryanhay metinlerinin çevirileri; 182-597. sayfalar arasında üç bölüm altında farklı tarihlerde (1878-1884;1889-1890;1892) kayıt altına alınan Abakan Tatarlarına ait metinlerin çevirileri; 598-658. sayfalar arasında ise 1890 yılında kayıt altına alınan

48 G. Killi Yılmaz, *Hakas Destanları IV. Altın Taycı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 16.

49 A. L. Koşeleva, "Soderjatelnaya i Estetiçeskaya Spetsifika Janrovih Tsiklov v Knige N. F. Katanova "Obraztsı Narodnoy Literaturı Tyurskih Plemen" (1907)", *N. F. Katanov i Gumanitarnie Nauki na Rubeje Vekov: Oçerki İstorii Rossiyskoy Tyurkologii* içinde, red. R. M. Valeev, V. N. Tugujekova, İnstitut Vostokovedeniya Kazanskogo Gosudarstvennogo Universiteta, Kazan-Abakan 2008-2009, s. 174-175.

50 N. F. Katanov, "Predislovie", *Obraztsı Narodnoy Literaturı Tyurskih Plemen, Çast IX. Nareçie Uryanhaytsev (Soyotov), Abakanskih Tatar i Karagasov*, İzdannie V. Radlovim. Teksti, sobranie i perevedenie N. F. Katanovim. Perevod, St. Peterburg 1907, s. I-II.

Karagaslara ait metinlerin çevirileri yer almıştır. Metinler içerisinde Uryanhaylar, Kaçınlar, Sagaylar, Koyballar, Beltirler ve Karagaslara ait şarkılar, bilmeceler, rüya tabirleri, masallar, hikâyeler, efsaneler, rivayetler, şaman duaları ve açıklamaları aktarılmıştır. İlmî gezisi sırasında zor koşullar altında her fırsattan yararlanan Katanov, akrabaları ve bölge halkı arasında anlatıcılar bulmuştur. Kuvvetli sosyal ilişkileri sayesinde küçük hediyeler karşılığında bölge halkından bilgiler edinmiştir. Farklı sosyal çevre ve mesleklerden (tüccarlar, satıcılar, terziler, din adamları, memurlar) seçtiği anlatıcılar XIX. yüzyılın sonunda Güney Sibiryaya Türk halklarının sosyal ve kültürel yapılarını ve yaşamlarını açıkça resmetmişlerdir

Katanov, Önsöz kısmında gezisi sırasında birtakım zorluklar yaşadığından bahsetmiş ve ilk gezisinin yol güzergâhını şöyle anlatmıştır:

Metinlerin bolluğuna rağmen, bazı engellerden ötürü lehçelerin, özellikle de Uryanhay dilini derinlemesine inceleyemediğim için pişmanlık duyuyorum. Fon eksikliği, yol koşulları, yerlilerin özellikle de Uryanhayların şüpheli tutumu gibi durumlar buna engel oldu. Gezim için 1889-1892 yılları arasında İmparatorluk Rus Coğrafya Cemiyeti'nden dört yıl boyunca ve İmparatorluk St. Petersburg Üniversitesi'nin girişimiyle Millî Eğitim Bakanlığı'ndan üç yıl boyunca 600 ruble ödenek aldım ayrıca İmparatorluk Bilimler Akademisi'nin girişimiyle, aynı Bakanlık'tan ilk yıl 600 ruble ve sonraki üç yıl ise 750 ruble ödenek aldım. Uryanhay toprakları, Yenisey vilâyetinde Minusinsk ve Kansk bölgelerinde ve İrkutsk vilâyetinde Nijneudinsk bölgesi dışında Altın Orda Kırgızlarının dillerini incelemek için Semireçye, Tarbagatay bölgelerine; Çağatay dili grubuna dâhil olan Türk lehçelerini incelemek için ise Kur-kara-usu, Manas, Urumçi, Hami, Turfan ve İli'ye gittim. Bu yerlere gerçekleştirdiğim gezilerin sonuçları ayrı olarak yayımlanacaktır. Bu eserde okuyucunun dikkatine sunulan materyalleri derlemek için at üzerinde, sal ve tekne ile yolculuk yaptım. Minusinsk bölgesini at arabası ve kızakla; Kansk ve Nijneudinsk bölgesini ise sadece kızakla dolaştım. Uryanhay topraklarında özellikle Ruslara ait olan altın madenlerinde ve ticaret merkezlerinde kaldım. Bu kurumların sahipleri külliyyatın farklı yerlerinde tanıtılmıştır. Minusinsk bölgesinde Rus köylerinde ve yerlilerin kulübelerinde kalmak zorunda kaldım. En sonunda ise Karagas lehçesini incelediğim sırada ticaret ile uğraşan kişilerin kışlık kulübelerinde, madenlerde, ormanda ve Nijneudinsk şehrinde gökyüzünün altında buz üzerinde yatmak zorunda kaldım.⁵¹

Katanov yine Önsöz kısmında araştırma yaptığı Türk boylarının lehçeleri hakkında şu açıklamada bulunmuştur:

M.A. Kastren'in "Versuch einer Koibalischen und Karagassischen Sprachlehre. St. Petersburg, 1857" adlı eseri ve V.V. Radlov'un Kara-Köl civarında dört gün boyunca kayıt altına aldığı ve *Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler*

51 *Obraztsı Narodnoy Literaturı Tyurskih Plemen, Çast IX. Nareçie Uryanhaytsev (Soyotov), Abakanskih Tatar i Karagasov, s. II-III.*

(*St. Petersburg 1886*) adlı eserinin birinci cildinde yer alan birkaç Uryanhay (Sayanlar) metni dışında detaylı kayıtlar olmadığı için hem Uryanhayların hem de Karagasların lehçeleri ve etnografyaları için mümkün olduğunca daha fazla materyal kayıt altına almak zorundaydım. Radlov'un 1868 yılında çıkan Örnekler serisinin ikinci cildinin 1-594. sayfaları arasında yer alan Sagaylar, Koyballar ve Kaçınlerin lehçelerinin analizine daha fazla önem verilmelidir. Ben, Yenisey Nehri'nin sol kolu olan Abakan Havzası'nda daha detaylı bilgiler kayıt altına aldım. Bölge sakinleri bana günümüz Abakan Tatarlarının dört farklı lehçede konuştuklarını söylediler: Yenisey vilâyetinin kuzeyinde yaşayanlar Kaçın lehçesinde; güneyinde yaşayanlar Beltir lehçesinde; Abakan Nehri'nin sol kıyısındakiler Sagay lehçesinde; sağ kıyısındakiler ise Koybal lehçesinde konuşmaktadırlar. Bunun dışında dağlı Beltirler ve Sagaylar bozkır sakinlerinden biraz farklı konuşmaktadırlar. Onların lehçeleri, V.V. Radlov'un Örnekler'inin ikinci cildinde detaylı bir şekilde incelediği Şorlara daha yakındır. Ayrıca bir zamanlar Karagasların, Kamasinlerin, Koybalların, Beltirlerin ve Soyotların (Uryanhay ve Sayanlıların bir kısmı) konuştukları lehçelerde Samoyed dilinin izlerinin olduğuna dair kayıtlar bulunmaktadır. Fakat günümüzde hiçbir iz kalmamıştır. Tamamen Ruslaşan Kamasinlerin ve Koybalların bir kısmı dışında bütün bu boylar komşularının Türk dilini benimsemişlerdir. Karagasların dediği gibi, kendilerine "Tuba" diyen Uryanhaylara gelince, lehçeleri büyük ölçüde Karagasların lehçesine yakındır. Sadece çok sayıda Moğolca kelime olması sebebiyle Karagas lehçesinden farklılık göstermektedir. Burada doğal olarak Moğolistan etkisi bulunmaktadır. Sayan Dağları'nın kuzey kısmında ise daha fazla Rusça kelimenin olduğu görülmektedir. Sagay ve Beltir lehçelerindeki Moğolca kelimelerin çokluğu onları kuzey lehçelerinden büyük ölçüde ayırmaktadır. Kaçın lehçesi daha çok bir Türk lehçesi olarak düşünülmelidir. Sayan bölgesinde incelediğim altı lehçeye ait bilgiler V.V. Radlov'un *Türk Lehçeleri Denemesi Sözlüğü* (Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy) adlı eserinde yayımlanmıştır.⁵²

Eserin birinci bölümü, Katanov'un ilmî gezisinin ilk durağı olan Uryanhay topraklarında 21 Mart-28 Ağustos 1889 tarihleri arasında gerçekleştirdiği saha çalışmasına dayanmaktadır. XIX. yüzyılın sonlarında Yenisey'in kolları Ulug-Kem, Bom-Kemçik Nehirleri havzasında göçebe olarak yaşayan, hayvancılık ve tarımla uğraşan Uryanhayların yaşam şekilleri, dinî inançları, defin gelenekleri, şaman ayinleri ile alakalı derlediği sözlü halk edebiyatı örneklerini ihtiva etmektedir. Günlük yaşamları, bölgenin iklim koşulları, diğer halklarla olan münasebetleri, geleneksel kıyafetleri, Tuva kozmolojisi, adak adama törenleri, hikâye, masal ve efsaneleri, halk inanışları ve rivayetleri, rüya tabirleri, şarkıları, bilmeceleri, şaman duaları, geleneksel bayram ve kutlamaları (kız isteme, düğün, çocuklara ad verme) hakkında detaylı bilgiler bulunmaktadır. Metinler, günlük şeklinde tutulan notlardan oluştuğu için eserde tam bir konu bütünlüğü yoktur. Farklı tarihlerde tutulan her bir gezi notu, Uryanhayların günlük yaşamları hakkında farklı bir ayrıntı sunmaktadır. Ayrıca eserde bilgilerin ne zaman ve nerede derlendiği,

52 *Age.*, s. IV-V.

ilim adamının nerelerde konakladığı bölüm başlarında belirtilmiştir. Katanov, bilgilerin önemli bir kısmını bölgede yaşayan ve bölge diline hâkim olan Rus tüccarlardan, memurlardan, maden sahiplerinden ve bölge sakinlerinden derlemiştir. Kendisine bilgi veren bu anlatıcıların adlarını, yaşlarını, hangi boy veya soya bağlı olduklarını, aile yapılarını detaylarıyla açıklamıştır. Sadece ilk bölümde 1410 adet metin yer almıştır. Folklor materyallerinin çoğunluğunu halk şarkıları oluşturmuştur. Katanov, farklı tarihlerde olmak üzere 1000'den fazla Uryanhay şarkısına yer vermiştir. Şarkılarda genel olarak bölge halkının günlük yaşamları, Çinliler, Moğollar ve Ruslar ile olan ikili ilişkiler, gelenek ve görenekler, kadınlar ve erkekler arasındaki münasebetler, aile yaşantıları, doğa, hayvan (özellikle at ve geyik) ve vatan sevgisi gibi temalar işlenmiştir. Eserde Uryanhaylara ait 100'den fazla bilmeceye de yer verilmiştir. Bilmecelerde insan zihninde canlanabilen her bir nesnenin ve konunun (bitkiler, hayvanlar, yemişler, vücut uzuvları, günlük yaşama dair her türlü eşya, doğa ve doğa olayları, gök cisimleri, müzik aletleri, vb.) anlatılmıştır. Birinci bölümün son kısımlarında, Uryanhaylara ait çeşitli masallar da aktarılmıştır.⁵³

Eserin ikinci bölümünde, üç kısım altında 1878-1892 yılları arasında derlenen Abakan Tatarlarına ait metinler yer almıştır. Katanov, birinci kısımdaki metinleri henüz Krasnoyarsk Klasik Gimnazyumu'nda öğrenci iken 1878-1884 yılları arasında derlemiştir. İkinci kısım metinlerini 1889-1890 yıllarında; üçüncü kısım metinlerini ise 1892 yılında kendi doğduğu yer olan Yenisey vilâyetinin Minusinsk kazası Askıs köyü ve civarında kayıt altına almıştır. İkinci bölümde masallar, şarkılar, günlük konuşma metinleri, atasözleri, anlatıcıların biyografileri, ateşin, suyun, dağın ruhuna adak adama ritüelleri ve bu sırada edilen dualar, şaman duaları, şaman ritüellerine dair açıklamalar, rüya tabirleri, hastalıkların tedavi yöntemlerine dair anlatılar, aile ilişkileri hakkında açıklamalar, Abakan Tatarlarını oluşturan boylar ve ailelerin kökenleri ile ilgili rivayetler ile halk inanışları ve alametlerin anlatıldığı 1160 adet folklor metnine yer verilmiştir.⁵⁴

Eserin üçüncü bölümünde ise günümüzde Rusya Federasyonu içerisinde Güney Sibirya'da İrkutsk bölgesine bağlı Nijneudinsk'te ve civar köylerinde yaşayan bir Sibirya Türk topluluğu olan, 1930 yılına kadar *Karagaslar* olarak bilinen ve günümüzde soyu tükenmekte olan Tofa Türkleri'nin günlük yaşamlarına dair bilgiler aktarılmıştır. Eserde, Karagasları konu alan 203 folklor metnine yer verilmiştir. 10/15/17/18/19/21/22/23/24/25/26 Şubat-4/6/9/16/19/20/21 Mart 1890 tarihlerinde tutulan kayıtlarda, ilim adamı Karagasları oluşturan beş boyun (Kaş, Sarığ-Kaş, Çoğdu, Kara Çoğdu ve Çeptey) kökenini ile ilgili rivayetleri; boyların yönetim şekilleri; Karagaslar için yılın on iki ayının adları ve taşıdıkları anlamları; nehirlerin, derelerin, ağaçların ve bitkilerin adları; evlenme, doğum, ad verme ve defin törenleri; aile bireyleri arasındaki ilişkiler; dağ, ateş ve su ruhlarına adak adama ritüelleri; şamanların ritüelleri; bölge hayvanlarının özellikleri ile avlanma yöntemleri; hastalıkları tedavi etme yöntemleri; anlatıcıların

53 Bk. *Age.*, s. 1-181.

54 Bk. *Age.*, s. 182-597.

biyografileri ve Karagasların günlük yaşamları gibi konularda bilgiler sunulmuştur. Karagaslara ait şarkılar, bilmece ve efsaneler de aktarılmıştır.⁵⁵

Sonuç

Vasiliy Vasilyeviç Radlov farklı coğrafyalardaki Türk boylarının dil, tarih, kültür, folklor ve etnografyası üzerine yaptığı incelemelerle XIX. yüzyılda Rusya'da Türkoloji'nin bir ilim dalı olarak kurulmasına öncülük ederek Türkoloji'de kendi adı ile anılan bir döneme imza atmıştır. Çalışmaları büyük ölçüde Orta Asya halklarının etnogenezi, Türk dillerinin karşılaştırmalı dilbilim açısından incelenmesi ve sınıflandırılması, şamanizm ve göçebe toplumların gelişiminin özelliklerine adanmıştır. 1860-1870 yılları arasında Altay ve Batı Sibirya Türk halkları arasında keşif gezileri gerçekleştiren Radlov, Türk dili, tarihi, kültürü, folkloru ve etnografyası ile ilgili birçok sözlü halk edebiyatı örneği derlemiştir. Bu örnekleri 1866-1907 yılları arasında *Proben der Volksliteratur der Türkischen Stämme* adlı seride yayımlamıştır. Toplam on cilt olarak yayımlanan serinin ilk yedi cildi Radlov; sekizinci cildi Macar Türkolog Ignác Kúnos; onuncu cildi Valentin Aleksandroviç Moşkov tarafından derlenmiştir. Serinin Kırım ve Besarabya Gagauzlarının lehçelerinin incelendiği yedinci ve onuncu ciltleri Türk Dil Kurumu tarafından Türkçe olarak yayımlanmıştır.

Cumhuriyetin ilânından sonra Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Mehmed Fuad Köprülü'yü Türk kültürünün ve medeniyetinin dil, tarih, edebiyat, folklor sahalarında incelenmesi için İstanbul Darülfünûnu bünyesinde bir ilim müessesesi kurmakla görevlendirmiştir. Bir yıllık hazırlık evresinden sonra 1924 yılında Türkiyat Enstitüsü kurulmuştur. 1914 yılında dönemin önemli devlet adamları ve ilim adamları tarafından Kazan'dan satın alınarak Türkiye'ye getirilen Türk asıllı ilim adamı Rus Türkolog Nikolay Fedoroviç Katanov'un kütüphanesi de Atatürk'ün emri ile kurulan Türkiyat Enstitüsü'ne devredilmiştir. Günümüzde sahibinin adı ile anılmaya devam eden Katanov Kütüphanesi'nde özellikle Doğu bilimi ve Rus Türkoloji çalışmaları açısından zengin Rusça kaynaklar bulunmaktadır.

Radlov'un *Proben* serisinin dokuzuncu cildi Katanov tarafından bir asır önce oldukça zor koşullar altında sahada birincil kaynaklardan derlenen ve çevirisi yapılan farklı Türk boylarına ait sözlü halk edebiyatı metinlerinden oluşmaktadır. Metinler içerisinde Uryanhaylara, Abakan Tatarlarına ve Karagaslara ait XIX. yüzyılda derlenen şarkılar, atasözleri ve deyimler, bilmece, rüya tabirleri, şaman duaları ve günlük yaşam ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. 1907 yılında Radlov tarafından Rusça olarak yayımlanan *Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler: Uryanhayların (Soyotların), Abakan Tatarlarının ve Karagasların Lehçeleri* adlı bu eser, Atatürk'ün araştırılmasına büyük önem verdiği Rus coğrafyasında yaşayan Türk boylarının dillerinin, tarihlerinin, kültürlerinin ve etnografyalarının öğrenilmesi açısından günümüzde dahi birincil kaynak niteliğindedir. Türkiyat Enstitüsü'nün kuruluşunun 100.; Katanov'un

55 Bk. *Age.*, s. 598-658.

ölümünün 102. yılında, serinin yedinci ve onuncu ciltlerinde olduğu gibi, bu cildin de çevrisinin yapılarak Türkçeye kazandırılması, XIX. yüzyılın sonlarında Rus coğrafyasında yaşayan farklı Türk boylarının kültürel ve tarihi geçmişlerinin incelenmesi açısından önemli bir kaynak teşkil edecektir.

KAYNAKÇA

- Akademik-Vostokoved V. P. Vasilyev: Kazan-Pekin-Sankt-Peterburg (Oçerki i Materialı)*, sost. T. A. Pan, otv. red. R. M. Valeev i İ. V. Kulganek. İzd. "Peterburgskoe Vostokovedenie", Sankt-Peterburg-Kazan 2021.
- "Avtobiografiya N. F. Katanova. Materialı Slovary S. A. Vengerova, 1897 g.", N. F. Katanov, *Bilimsel Eserlerinden Seçmeler: Hakas Folkloru ve Etnografyası Metinleri*, Yayına Hazırlayan V. E. Maynogaşeva, Türkçeye çeviren Fatma Özkan, Türksöy Yayınları, No:16, Ankara 2000, s. 536-539.
- Bayramova, L. K., "Nauçnie Kontaktı V.V. Radlova, İ.A. Boduena de Kurtene i N. V. Kruşevskogo", *V.V. Radlov i Duhovnaya Kultura Tyurskih Narodov*, Sbornik Trudov Mejdunarodnoy İnternet-konferentsii, otv. red. E. D. İzotova, İnstitut Filologii i İskusstv Kazanskogo (Privoljskogo) Federalnogo Universiteta, İzd-vo "Alyans", Kazan 2012, s. 12-16.
- Biobibliografiçeskiy Slovar Oteçestvennih Tyurkologov. Dooktyabrskiy Period*, Pod redaktsiey i s vvedeniem A. N. Kononova. Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturı "Nauka", Moskva 1974.
- Eren, Hasan, *Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2018.
- Kostin, A., Kostina, T., "İnostrannie professora Kazanskogo universiteta 1830-1850-h gg.", *Gasırlar Avazı-Eho Vekov* No ¾, 2014, s. 108-117.
- Katanov, N. F., *Predaniya Prisayanskikh Plemen o Prejnih Delah i Ludyah*. Zapiski İmp. Russ. Geog. Obşç., Tom XXXIV, Tip. V. F. Kirşbauma, St. Petersburg 1909.
- _____, *Pisma iz Sibirii i Vostoçnogo Turkestana*, İzd. İmp. Akad. Nauk, St. Petersburg 1893.
- Kokova, İrina, *Nikolay Fedoroviç Katanov. (Dokumentalnoe Povest o Vidayuşçemsya Rossiyskim Vostokovede)*, 2-oe izdanie, Hakasskoe Knijnoe İzdatelstvo, Abakan 2012.
- Kononov, A. N., "V. V. Radlov i Oteçestvennaya Tyurkologiya", *Tyurkologiçeskiy Sbornik 1971*, Akademiya Nauk SSSR İnstitut Vostokovedeniya, İzd.-vo «Nauka», Moskva 1972, s. 7-15.
- Korkmaz, Zeynep, "Friedrich Wilhelm Radloff'un Orta Türkçe Üzerindeki Çalışmaları", *Türk Dili* LVI/ 44, (Aralık 1988), s. 318-328.
- Koşeleva, A. L., "Soderjatelnaya i Estetiçeskaya Spetsifika Janrovih Tsiklov v Knige N. F. Katanova "Obraztsı Narodnoy Literaturı Tyurskih Plemen" (1907)", *N. F. Katanov i Gumanitarnie Nauki na Rubeje Vekov: Oçerki İstorii Rossiyskoy Tyurkologii*, red. R. M. Valeev, V. N. Tugujekova, 174-181, İnstitut Vostokovedeniya Kazanskogo Gosudarstvennogo Universiteta, Kazan-Abakan 2008-2009.
- Nasilov, D. M., "V. V. Radlov i izuçeniye drevneuygurskih pamyatnikov", *Tyurkologiçeskiy Sbornik 1971*, Akademiya Nauk SSSR İnstitut Vostokovedeniya, İzd.-vo "Nauka", Moskva 1972, s. 64-101.
- Obraztsı Narodnoy Literaturı Tyurskih Plemen, Çast IX. Nareçie Uryanhaytsev (Soyotov), Abakanskih Tatar i Karagasov*. St. Peterburg: İzdannıe V. Radlovım. Teksti, sobrannıe i perevedenni N. F. Katanovım. Perevod, 1907.
- Ölmez, Mehmet, "Radloff Sözlüğünün Yeni Bir Yayımı Nasıl Olmalıdır?". *VIII. Uluslararası Türk Dilbilimi Kurultayı Bildirileri*, Ankara 7-9 Ağustos 1996, 1997, s. 371-380.
- Radlov, V.V., *Etnografiçeskiy Obzor Turetskih Plemen Sibiri i Mongolii*, Perevod s nem. Prof. N. N. Kozmina. İrkutskiy Gosudarstvennyy Universitet Kabinet Mongolskogo Yazıka i Kulturu, İrkutsk 1929.
- "Radlov Vasiliy Vasilyeviç, Orientalist i Puteşestvennik", *Entsiklopediçeskiy Slovar Brokgauza i Efrona*. XXVI (51), St. Petersburg 1899, s. 92-93.
- Radloff, W. *Sibirya'dan I (Aus Siberien)*, çev. D. Ahmet Temir, Maarif Basımevi, İstanbul 1954.
- _____, *Sibirya'dan II (Aus Siberien)*, çev. Dr. Ahmet Temir, Maarif Basımevi, İstanbul 1956.

- _____, *Kuzey Türk Boylarının Halk Edebiyatından Örnekler: Kırım Ağızları, VII. Bölüm*, Hazırlayan Tülay Çulha, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015.
- _____, *Türk Boylarının Halk Edebiyatından Örnekler: Beserabya Gaguzlarının Ağızları, X. Bölüm*, Hazırlayan Tülay Çulha, Muvaffak Duranlı. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2020.
- Reşetov, A. M., “Akademik V. V. Radlov-Vostokoved i Muzeveved (Osnovnie Etapı Deyatelnosti)”, *Radlovskie Çtenie. Materialı Godiçnoy Nauçnoy Sessii*, St. Petersburg 2002, s. 95-101.
- Rıkin, P. O., “Nikolay Fedoroviç Katanov (1862-1922): Vehi Jizni i Tvorçestva”, N. F. Katanov, *Oçerki Uryanhayskoy Zemli (Dnevnik Puteşestviya, İspolnennogo v 1889 Godu Po Poruçeniyu İmperatorskoy Akademii Nauk i İmperatorskogo Russkogo Geografiçeskogo Obşestva)*, TİĞİ pri Pravitelstve RT, Kızıl 2011, s. 359-383.
- Sultanbaeva, K. İ., “Pedagogiçeskie vzglyadı N. F. Katanova”, *N. F. Katanov i Gumanitarnie Nauki na Rubeje Vekov: Oçerki İstorii Rossiyskoy Tyurkologii* içinde, Nauç. otv. red. R. M. Valeev, B. N. Tugujekova, Alma-lit, Kazan-Abakan 2008-2009, s. 181-194.
- Temir, Ahmet, *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri. Hayatı-İlmî Kişiliği-Eserleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 552, Ankara 1991.
- Tenişev, E. R., “V. V. Radlov-Fonetist i Grammatist”, *Tyurkologiçeskiy Sbornik 1971*, Akademiya Nauk SSSR İnstitut Vostokovedeniya, İzd.-vo “Nauka”, Moskva 1972, s. 32-41.
- Usmanov, Mirkasım, *Kazan Şarkiyatçılığı'nın Kaderi*, çev. İlyas Kemalolu, Janyl Myrza Bapaeva, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013.
- Valeev, R. M., Valeeva, R. Z., Tugujekova, V. N. “Rukopisnoe Nasledie N. F. Katanova v Fondah Rossiyskih Arhivov: Dnevnik i Materialı Perioda Puteşestviya v Sibir i Sintzyan (1889-1892 gg.): k 160-letiyu so Dnya Rojdeniya”, *Orientalistika 5(2)*, 2022, s. 301-314.
- Yıldız, Naciye, “RADLOFF, Friedrich Wilhelm (1837-1918)”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXIV, 2007, s. 388-390.
- Yılmaz, G., Killi. *Hakas Destanları IV. Altın Taycı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
- Yusupov, F. Y., “Rusya Türkolojisinin Kurucusu-V. V. Radlov”, çev. Fatih Ekici, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 0/52*, (Aralık 2015), s. 291-311.
- Yüce, Nuri, “Friedrich Wilhelm Radloff’un Derlemeleri”, *Türk Dili LVI/444*, (Aralık 1988), s. 329-335.
- Zakirova, L. N., “Grammatičeskie Trudı V.V. Radlova, İzdannıe v Kazanskiy Period (1871-1884)”, *V.V. Radlov i Duhovnaya Kultura Tyurskih Narodov* içinde, Sbornik Trudov Mejdunarodnoy İnternet-konferentsii, otv. red. E. D. İzotova, İnstitut Filologii i İskusstv Kazanskogo (Privoljskogo) Federalnogo Universiteta, İzd-vo “Alyans”, Kazan 2012, s. 69-74.
- _____, “Nauçnaya i Prosvetitelskaya Deyatelnost V.V. Radlova v Kazani”, *Vestnik Çelyabinskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, No 37 (252), s. 36-40.

Elektronik Kaynaklar

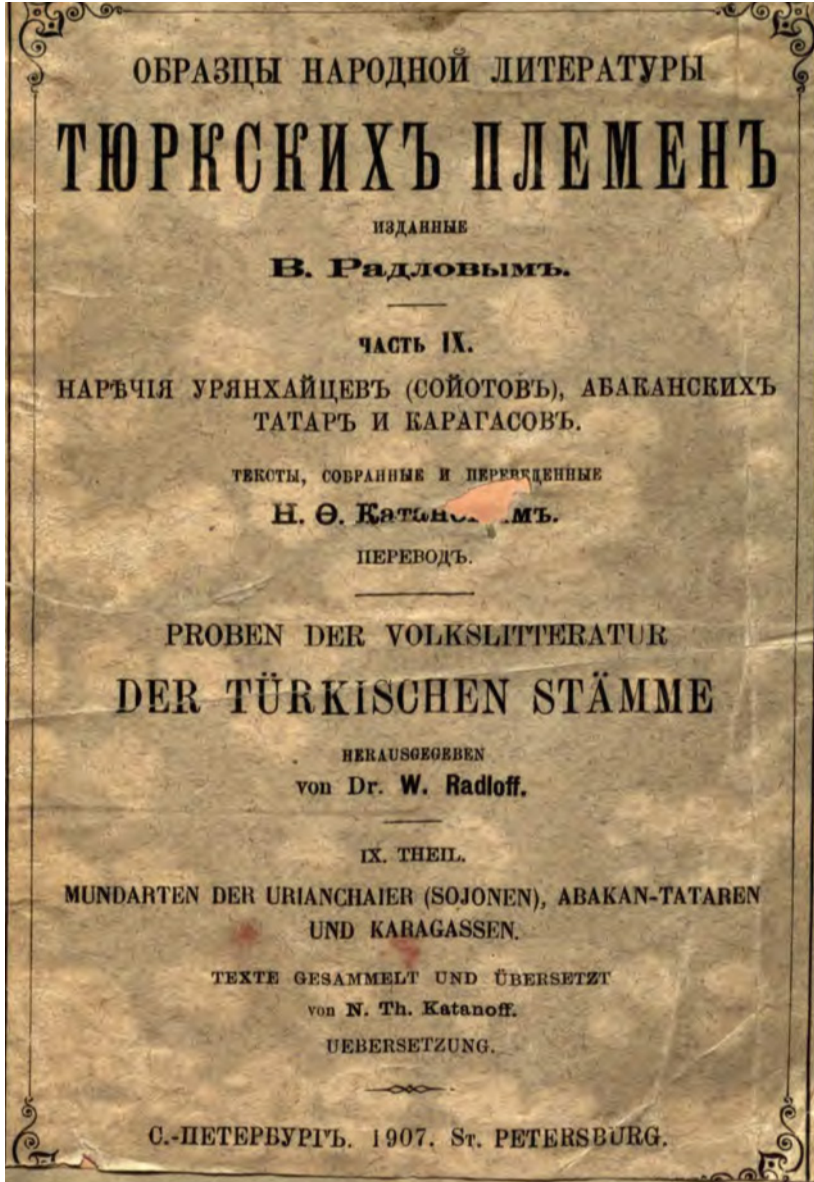
- Biografika, “Petraševski (Pietraszewski) İgnatij Baltazaroviç”, <https://bioslovhist.spbu.ru/person/453-petrashevskiy-pietraszewski-ignatij-baltazarovich.html> [Erişim tarihi: 27.07.2023].
- Nekropol Sankt-Peterburga i Okrestnostey, “Vladimirov Boris Yakovleviç (1884-1931)”. <https://nekropol-spb.ru/kladbischa/smolenskoe-luteranskoe-kladbische/vladimirtsov-boris-jakovlevich> [Erişim tarihi 13.11.2023].
- Kazanskiy Federalniy Universitet, “Boduen de Kurtene İvan Aleksandroviç” <https://kpfu.ru/philology-culture/cls/personal/baudouin/baudouin.html>, [Erişim tarihi: 13.11.2023].

Kraçkovskiy, İ. Yu., “Şeyh Muhammad ‘Ayyad at-Tantavi (1810-1861): professor Vostoçnogo fakulteta Sankt-Peterburgskogo universiteta), *Sankt-Peterburgskiy Gosudarstvennyy Universitet Vostoçnyy Fakultet*, <https://orient.spbu.ru/tantawi/tantavi.html> [Erişim 13.11.2023].

Oteçestvennie Etnografi i Antropologii XX Veka, “Radlov Vasiliy Vasilyeviç (Nem. Friedrich Wilhelm Radloff)”, http://ethnotest.kunstkamera.ru/w/index.php?title=%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%BB%D0%BE%D0%B2_%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B9_%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%B5%D0%B2%D0%B8-D1%87 [Erişim 27.07.2023].

EKLER

Ek 1. *Türk Boylarının Sözlü Halk Edebiyatından Örnekler. IX. Bölüm. Uryanhayların (Soyotların), Abakan Tatarlarının ve Karagasların Lehçeleri*, St. Petersburg 1907.

Kaynak: *Obraztsı Narodnoy Literaturı Tyurkskih Plemen, Çast IX. Nareçie Uryanhaytsev (Soyotov), Abakanskih Tatar i Karagasov.* İzdannie V. Radlovim. Teksti, sobrannie i perevedennie N. F. Katanovim. Perevod, St. Peterburg 1907.

REVIEW OF THE NINTH VOLUME OF VASILIIY VASILYEVICH RADLOV'S *PROBEN* (SAMPLES) SERIES (SAMPLES FROM THE ORAL FOLK LITERATURE OF THE TURKIC TRIBES: DIALECTS OF URYANHAIS (SOYOTS), ABAKAN TATARS AND KARAGAS)

Gülcan İNALCIK*

Vasilii Vasilyevich Radlov is a prominent Orientalist and ethnographer who has made significant contributions to the study of Turkic languages and cultures, especially Central Asian languages and cultures. Radlov conducted numerous scientific expeditions among the Turks of Altai and Western Siberia, collecting ethnographic data, folklore and linguistic materials on the Turkic peoples. He traveled extensively in the region and studied the customs, traditions and languages of various Turkic-speaking peoples in the field. Overall, Radlov's work in Turkology and his contributions to ethnography have had a lasting impact on field. His work continues to be studied and referenced by scholars interested in Central Asian cultures and languages.

One of Radlov's most important works, Samples from the Oral Folk Literature of the Turkic Tribes (Proben Der Volksliteratur Der Türkischen Stämme), which continues to be the main source for those working on Turkic folklore and literature, is a collection of ten volumes. In short, the Proben series contains data on language, dialect, history, folklore, ethnography and culture collected by Radlov during his scientific trips among different Turkic tribes between 1860-1870. The series is a very valuable source not only in terms of the linguistic material it contains, but also in terms of documenting the oral folk literature of the Turkic peoples.

The first seven volumes of the series contain material compiled by Radlov. The prefaces to the first seven volumes were written by Radlov himself. The texts in the eighth volume were compiled by the Hungarian Turkologist Ignác Kúnos, a specialist in Turkic linguistics and folk literature; the texts in the tenth volume were compiled by the Russian ethnographer Valentin Alexandrovich Moshkov. The last three volumes were published by Radlov. The seventh volume of the series, which examines the dialects of Crimea, was prepared by Turkologist Tülay Çulha in 2015; the tenth volume, which examines the dialects of Bessarabian Gagauz, was prepared by Turkologists Tülay Çulha and Muvaffak Duranlı in 2020 and published in Turkish. The ninth volume consists

* Asst. Prof., Marmara University, Research Institute of Turkology, Department Of Caucasian Languages And Cultures, Istanbul/Turkey, gulcan.inalcik@marmara.edu.tr; ORCID ID: 0000-0003-3577-6338

of oral folk literature texts compiled and translated into Russian by Nikolay Fedorovich Katanov, a Russian Turkologist of Khakass origin, who had been a student of Radlov.

N. F. Katanov, like his teacher Radlov, was an important scholar who worked on Turkic peoples in Siberia and Turkestan in different fields. His works made a great contribution to the development of research on the languages, ethnography and culture of the Turkic peoples. Radlov had a great influence on the formation of Katanov's personality and scientific life. As soon as Katanov graduated from the Department of Arabic-Persian-Turkish-Tataric, Faculty of Oriental Languages, St. Petersburg University in 1888, he made his first scientific trips to study Turkic peoples in Siberia, Northern Mongolia, Jungarya and East Turkestan with the suggestion and encouragement of Radlov and the Russian Academy of Sciences and the Russian Geographical Society. During this travel between 1888-1892, he kept records on the customs and traditions, daily life, language, culture, ethnography and oral folk literature of the Turkic peoples living there and studied their material and spiritual cultural remains. The fact that Katanov scripted the tales, legends, riddles, songs, proverbs, dream interpretations and epics of different Turkic peoples by listening to primary sources in the field and supported this information with reliable sources in the field is the main reason why his works are still valid today.

*Katanov left behind an invaluable scholarly legacy of written sources and visual materials for the Turkic world. In the early 20th century, Katanov was forced to sell his personal library due to suffering from mental depression and financial difficulties. After the proclamation of the Turkish Republic, Gazi Mustafa Kemal Atatürk commissioned Mehmed Fuad Köprülü to establish a scientific institution within the Istanbul Darülfünûn to study Turkish culture and civilization in the fields of language, history, literature and folklore. After a one-year preparatory phase, the Institute of Turkology was established in 1924. The Katanov library, which was purchased in Kazan and brought to Turkey in 1914, with the contributions of many Turkish scholars and bureaucrats of the period, was also transferred to the Institute of Turkology by Atatürk's order. The ninth volume of Radlov's Proben series, *Samples from the Oral Folk Literature of the Turkic Tribes: Dialects of Uryanhais (Soyots), Abakan Tatars and Karagas* also consists of texts of oral folk literature collected and translated by Katanov. The texts include songs, riddles, dream interpretations, texts of colloquial speech, stories, epics, shamanic prayers and traditions of the Uryanhais, Abakan Tatars and Karagas collected at the end of the 19th century. The work is of great importance in terms of documenting the languages, history, ethnography and culture of Turkic tribes in different geographies, a field of research that Atatürk attached great importance.*

The aim of this study is to introduce the ninth volume of Radlov's compilations to the Turkic world, which consists of the texts compiled by Katanov. In the 100th anniversary of the establishment of the Institute of Turkology and the 102nd anniversary of Katanov's death, the translation of this volume into Turkish, as in the seventh and tenth volumes of the series, will constitute an important source for the study of the cultural and historical background of different Turkic peoples living in the Russian geography in the late 19th century.

In this study, firstly, Radlov's and Katanov's life and scientific works are introduced, then the ninth volume of the Proben series, which consists of texts compiled by Katanov and published by Radlov, is evaluated in terms of content based on the 1907 edition of the work.